

Handelshøyskolen BI

GRA 19204 Masteroppgave i regnskap og revisjon

Thesis Master of Science 100% - W

Predefinert informasjon

Startdato:	10-01-2022 09:00 CET	Termin:	202210
Sluttdato:	01-09-2022 12:00 CEST	Vurderingsform:	Norsk 6-trinns skala (A-F)
Eksamensform:	T		
Flowkode:	202210 10933 IN17 W T		
Intern sensor:	(Anonymisert)		

Navn:

Tonje Buan, Jan Inge Langmyr Bjellerås

Informasjon fra deltaker

Tittel *: Hvordan påvirkes revisjonskvalitet gjennom bruk av digital revisjon?

Navn på veileder *: Tobias Suanstrøm

**Inneholder besvarelsen
konfidensielt
materiale?:** Nei

**Kan besvarelsen
offentliggjøres?:** Ja

Gruppe

Gruppenavn: (Anonymisert)

Gruppenummer: 6

**Andre medlemmer i
gruppen:**

Masteroppgave ved Handelshøyskolen BI

Master i regnskap og revisjon

PROBLEMSTILLING:

Hvordan påvirkes revisjonskvalitet gjennom bruk av digital revisjon?

VEILEDER:

Tobias Svanstrøm

EKSAMENSKODE OG NAVN:

GRA1920 – Masteroppgave i regnskap og revisjon

INNLEVERINGSDATO:

11.07.2022

“Denne oppgaven er gjennomført som en del av Master i regnskap og revisjon ved Handelshøyskolen BI. Dette innebærer ikke at Handelshøyskolen BI går god for de metoder som er anvendt, de resultater som er fremkommet, eller de konklusjoner som er trukket.”

Forord

Denne masteroppgaven er skrevet som en avsluttende del av vår mastergrad i regnskap og revisjon ved Handelshøyskolen BI, Campus Oslo. Utredningen er skrevet over ett semester, og utgjør 30 studiepoeng.

Ved valg av masteroppgave var det viktig for oss, med bakgrunn i vår hverdag som revisorer i EY, å velge et relevant og dagsaktuelt tema. Gjennom egne erfaringer og aktuelle fagtidsskrifter for revisor ser vi et stadig økende fokus på digitalisering i revisjonsbransjen. Vår forståelse er at revisors oppgaver og rolle står overfor betydelige endringer, og vi ønsket på grunnlag av dette å skrive om hvordan digitaliseringen i revisjonsbransjen påvirker revisjonskvaliteten.

Arbeidet med masteroppgaven har vært både krevende og lærerikt. Vi har fått en bredere forståelse for revisjonskvalitet og hvordan den digitale utviklingen, gjennom bruk av digitale verktøy og dataanalyser, påvirker dette – sett sammen med grunnleggende revisjonsteori. Vi har fått en forståelse for potensielle muligheter og utfordringer som revisor står overfor ved den digitale utviklingen. Overordnet har vi fått mye kunnskap om digital revisjon og digitalisering i revisjonsbransjen som vi tror vil bli viktig i fremtiden.

Vi vil takke vår veileder Tobias Svanstrøm for godt samarbeid gjennom hele prosessen. Hans kunnskap og lærerike veiledning har vært til stor hjelp. Videre vil vi takke alle i EY som har bidratt med innspill om oppgavens tema, bistand til å komme i kontakt med intervjuobjekter og alle som har gjort det mulig å opprettholde en god balanse mellom jobb og masteroppgaveskriving. Vi vil rette en stor takk til alle som har tatt seg tid til å stille til intervju, og for deres innspill og ekspertise som danner grunnlag for studiens resultater. Avslutningsvis ønsker vi å takke venner og familie for tålmodighet og støtte gjennom hele prosessen.

Oslo, 11. juli 2022

Innholdsfortegnelse

FORORD	3
FORKORTELSER	6
OVERSIKT OVER FIGURER OG TABELLER	6
SAMMENDRAG	7
KAPITTEL 1 – INNLEDNING	8
1.1 BAKGRUNN FOR VALG AV OPPGAVE	8
1.2 PROBLEMSTILLING	9
1.3 OPPBYGGING AV OPPGAVEN	10
1.4 AVGRENSNING	10
KAPITTEL 2 – TEORI	10
2.1 REVISJONSTEORI	11
2.1.1 Bakgrunnen for og formålet med revisjon	12
2.1.2 Revisjonsbevis	13
2.2 REVISJONSPROSESSEN	16
2.2.1 Oppdragsvurdering	17
2.2.2 Planlegging og strategi	18
2.2.3 Revisjonshandlinger	20
2.2.4 Konklusjon og rapportering	23
2.3 DIGITAL REVISJON	24
2.3.1 Digital revisjon	24
2.3.2 Tradisjonell revisjon versus digital revisjon	27
2.3.3 Muligheter og utfordringer	29
2.4 REVISJONSKVALITET	31
2.4.1 Hva er revisjonskvalitet?	31
2.4.2. Ulike definisjoner av revisjonskvalitet	32
2.4.3 Hvordan måle revisjonskvalitet?	32
KAPITTEL 3 – METODE	35
3.1 FORSKNINGSDESIGN	35
3.2 FORSKNINGSMETODE OG FORSKNINGSSTRATEGI	36
3.3 DATAINNSAMLING	37
3.3.1 Valg av kandidater	38
3.3.2 Rekruttering	40
3.3.3 Gjennomføring av intervju	42

3.3.4 Transskribering.....	43
3.3.5 Analyse av datamateriale.....	44
3.4 VALIDITET OG RELIABILITET	44
KAPITTEL 4 – RESULTATER OG ANALYSE	46
4.1 DIGITAL REVISJON VERSUS TRADISJONELL REVISJON – REVISJONSPROSESSEN	47
4.1.1 Oppdragsvurdering.....	47
4.1.2 Revisjonsstrategi og revisjonsplan.....	48
4.1.3 Risikovurdering.....	49
4.1.4 Revisjonshandlinger.....	50
4.2 DIGITAL REVISJON	52
4.2.1 Bruken av ny teknologi i revisjon.....	52
4.2.2 Revisjonsmetodikk.....	53
4.2.3 Risikoer.....	55
4.2.4 Utviklingen i digital revisjon.....	56
4.2.5 Fordeler og ulemper.....	57
4.3 DIGITAL REVISJON OG REVISJONSKVALITET	58
4.3.1 Definisjoner	59
4.3.2 Innvirkning på revisjonskvalitet og tillit på finansiell rapportering.....	61
4.3.3 Revisjonsbevis.....	63
4.4. OPPSUMMERING AV ANALYSE	66
KAPITTEL 5 - AVSLUTNING OG KONKLUSJON.....	70
5.1 OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	70
5.2 BEGRENSNINGER I OPPGAVEN	72
5.3 VIDERE FORSKNING	73
LITTERATURLISTE.....	75
LOVER OG FORSKRIFTER.....	82
STANDARDE OG VEILEDNINGER.....	83
VEDLEGG 1.....	84

Forkortelser

ADA	-	Audit Data Analytics
AI	-	Artificial Intelligence
AIPCA	-	American Institute of Certified Public Accountants
Big 5	-	inkluderer revisjonsselskapene BDO, Deloitte, EY, KPMG & PwC
DnR	-	Den norske Revisorforening
IAASB	-	The International Auditing and Assurance Standards Board
IPE	-	Information Produced by the Entity
ISA	-	International Standards of Auditing
MRR	-	Master i Regnskap og Revisjon
OECD	-	The Organisation for Economic Co-operation and Development
PCAOB	-	Public Company Accounting Oversight Board
PEP	-	Politisk eksponert person
SAF-T	-	Standard Audit File-Tax
SAS	-	Statement on Auditing Standards
TOC	-	Test of Controls (test av kontroller)

Oversikt over figurer og tabeller

Figur 1	-	Revisjonsprosessen
Figur 2	-	Tradisjonell og digital revisjon (Kinserdal, 2017)
Tabell 1	-	Forskjeller mellom tradisjonell revisjon og digital revisjon
Tabell 2	-	Informasjon om informantene
Tabell 3	-	Oppsummering av analyse

Sammendrag

Formålet med denne oppgaven er å se på hvordan revisjonskvaliteten blir påvirket ved bruk av digital revisjon. Oppgaven tar for seg forskjeller mellom den tradisjonelle- og digitale revisjonen ved å se på om revisjonskvaliteten blir høyere, lavere eller den samme som ved bruk av den tradisjonelle metodikken. Målet med forskningen er å bli kjent med den digitale revisjonen, samt se på hvilke muligheter og utfordringer som finnes per dags dato og hvordan revisjonskvaliteten blir påvirket i den digitale utviklingen.

Revisjonsbransjen har benyttet digitale løsninger som excel, digitale dokumentasjonsverktøy og PC i flere år, men Covid-19 pandemien har gjort at revisorer må tenke annerledes og mulig bidratt til at den digitale utviklingen har gått enda fortere. Blant annet har vi hatt erfaring med kundemøter over teams, elektronisk innhentning av dokumentasjon, egne tilganger til kundenes regnskapssystem og varetelling over kamera. Vi vet også at fokuset rundt digital revisjon har blitt større og utviklingen av analyseverktøy og automatiserte løsninger som elektronisk signering av dokumenter og innhenting av eksterne bekreftelser har kommet de siste par årene. Men vil revisjonskvaliteten påvirkes med bruk av digitale løsninger og analyser sett mot den tradisjonelle revisjonen?

Funnene i vår oppgave indikerer at den digitale revisjonen fortsatt er i en modningsfase og ikke benyttes i like stor grad på alle kunder. Likevel kommer det frem at digitale løsninger og analyseverktøy benyttes i større og mindre grad på alle kunder. De største forskjellene mellom digital- og tradisjonell revisjon knytter seg i hovedsak til at man med digital revisjon tester 100% av populasjon, man ser på dataene først og dermed har et annet tankesett, får bedre risikovurderinger som følge av bedre forståelse og innsikt av kundene. Det er heller ingen store hindringer i standardene eller metodikkene for bruk av digital revisjon, men det burde foreligget ytterligere veiledninger. Som følge av dette indikerer studien at revisjonskvaliteten vil øke fordi man ser på større deler av årsregnskapet, får en større trygghet i konklusjonen, økt effektivitet og merverdi for kundene.

Kapittel 1 – Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av oppgave

Dagens revisjonsbransje er i stadig endring og digitalisering av revisjonen blir mer og mer utbredt (Dai & Vasarhelyi, 2016). En stor del av dette skyldes at teknologien i dagens samfunn vokser og at digitale verktøy blir brukt i hverdagen til flere bransjer. En annen grunn til at digitalisering av revisjon er aktuelt er på bakgrunn av større transaksjonsvolum hos de ulike bedriftene, noe som medfører et større ansvar for revisorer da det er mer data som må revideres. Dataanalyser og bruk av ulike dataverktøy gjør det mulig for revisor å dekke inn større deler av revisjonen og å sette søkelys på risikoområder eller på områder som utpeker seg ved bruk av analysene (Barr-Pulliam et al., 2017).

Vi ser at det stadig utvikles nye verktøy for dataanalyser og AI-teknologi for ulike revisjonshandlinger. Vi vet at analyser som revisjonshandling (ISA 520) er en viktig del av dagens revisjon og her stilles det flere krav til forutsetningene som revisor setter i forkant av analysene. Dette gjelder blant annet forventning i forkant av analysen og hvilken grad analysen er aggregert (ser man på månedlige-, kvartalsvis- eller årlige tall). Disse forutsetningene er med på å danne grunnlag for hvor godt revisjonsbevis de ulike analysene kan gi.

Av egen erfaring har vi sett at dagens revisjonsbransje har begynt å benytte en ny revisjonsmetode som kalles digital revisjon. Vi har ikke selv benyttet denne metoden og lurer derfor på hvordan vi kan sikre nok revisjonsbevis og høy revisjonskvalitet ved bruk av denne metoden. Hvordan påvirkes revisjonskvaliteten, og hvilke vurderinger gjøres i bruken av dataanalyser – når har man gjort nok? Hva sier de internasjonale revisjonsstandardene om bruken av digital revisjon?

Vår motivasjon for denne oppgaven er å lære mer om digital revisjon og hvordan dette gjennomføres. Dette på bakgrunn av vår forståelse om at digital revisjon vil være en benyttet metode i alle typer revisjoner allerede innen fem år (Munoko et al. 2020) og vi har da et ønske om å være bedre forberedt i bruken av dette i vår

jobb som revisor. I 2017 satt NHH i gang et femårig forskningsprosjekt («DigAudit») hvor målet er å kartlegge holdninger til og bruken av digitale verktøy blant revisorer fra de fem store internasjonale revisjonsselskapene (Eilifsen & Kinserdal, 2021, p. 48). Her har de blant annet sett på om revisors manglende bruk av digitale verktøy skyldes status quo eller andre forklaringer. De har også sett på om den digitale prosessen hos klienter har betydning for revisor, selskapenes cybersikkerhet og revisors attestasjon av denne. Tidligere studier har hatt søkelys på bruken av Big Data og ADA i revisjon, men vi ønsker å se på hvor langt revisjonsbransjen har kommet i digitaliseringsprosessen i dag og hvordan dette praktisk brukes i revisjonen, og da få innsikt i en mer helhetlig digital revisjonsprosess. I vår oppgave vil vi knytte digitaliseringen opp mot den tradisjonelle revisjonsprosessen. Videre ønsker vi å få innsikt i hvordan revisorene tenker at digitaliseringen vil kunne påvirke revisjonskvaliteten. Videre i oppgaven kommer vi til å se på hvordan den digitale revisjonen gjennomføres sett mot den tradisjonelle revisjonen, og hvordan den digitale revisjonen spiller inn på revisjonskvalitet.

1.2 Problemstilling

I lys av den stadig økende utviklingen i digitalisering, vil vi se nærmere på hvilke muligheter og utfordringer revisor kan stå ovenfor ved bruk av digitale verktøy og dataanalyser, og hvordan dette påvirker revisjonskvaliteten. Vi har følgende problemstilling:

«Hvordan påvirkes revisjonskvalitet gjennom bruk av digital revisjon?»

For å kunne svare på denne problemstillingen anser vi det nødvendig å ha et forhold til forskjellene mellom tradisjonell revisjon og digital revisjon. Digital revisjon har delvis vært benyttet i revisjon de siste årene gjennom analytiske substanshandlinger, men det er først nå vi ser at det i større grad er på vei inn i metodikken som benyttes og vil bli mer dominerende ettersom den teknologiske utviklingen går fort. Vi har derfor kommet frem til følgende forskningsspørsmål:

- 1. Hva er de største forskjellene mellom tradisjonell- og digital revisjon?*
- 2. Hvordan vil digital revisjon påvirke revisjonskvaliteten sett mot den tradisjonelle revisjonen?*

1.3 Oppbygging av oppgaven

Masteroppgaven består av fem kapitler. Det første kapitlet tar for seg innledningsvis valg av tema, problemstilling og avgrensning av oppgaven. Videre i kapittel 2 tar vi for oss teori og litteratur som ligger til grunn for oppgaven. Vi knytter teorien opp til relevant forskning, litteratur, lover og revisjonsstandarder og har delt kapitlet inn i fire overordnede temaer:

- Revisjonsteori
- Revisjonsprosessen
- Digital revisjon/dataanalyser
- Revisjonskvalitet

I kapittel 3 redegjør vi for hvilke metodiske valg som er gjort i vår oppgave. Her beskrives blant annet valg av forskningsdesign og -metode, samt en beskrivelse av intervjuobjekter og datainnsamlingen. I kapittel 4 presenterer vi resultatene fra de gjennomførte intervjuene og analyserer disse med bakgrunn i teori og tidligere forskning. I det siste kapitlet presenteres konklusjonen hvor studiens problemstilling besvares. Her gis det også forslag og innspill til videre forskning.

1.4 Avgrensning

I denne oppgaven må vi legge en begrensning i forhold til hvilket perspektiv vi benytter. Revisjonskvalitet kan ses ut ifra mange ulike perspektiver, blant annet brukere av regnskapet, regulator eller revisjonsfirmaet. Vi ønsker å se på hva revisor kan gjøre for å opprettholde revisjonskvaliteten ved bruk av digital revisjon i form av tilstrekkelig revisjonsbevis, forskjeller mellom digital revisjon og tradisjonell revisjon med tanke på ulike deler av revisjonsprosessen og hva metodikken til de store revisjonsfirmaene – Big5 - sier om bruken av digital revisjon.

Kapittel 2 – Teori

I dette kapitlet ønsker vi å gi en bedre forståelse og gjennomgang av teorien bak vår oppgave knyttet til digital revisjon og revisjonskvalitet. Vi går derfor nærmere inn på innholdet i begrepet *revisjon* hvor vi tar for oss revisjonsteori, samt bakgrunnen og formålet med revisjon og revisjonsbevis. I det andre delkapitlet vil vi presentere revisjonsprosessen, og i delkapittel 3 ønsker vi å presentere forskjeller mellom tradisjonell revisjon og digital revisjon, bruken av dataanalyser

i revisjonen og muligheter og utfordringer knyttet til digital revisjon. I det siste delkapittelet ser vi på hva revisjonskvalitet er, ulike definisjoner av revisjonskvalitet og hvordan man kan måle dette.

2.1 Revisjonsteori

Revisjon kan ha flere betydninger i ulike sammenhenger, men felles for alle er at det er en form for kontroll eller inspeksjon etter forhåndsdefinerte krav. Ordet *revisjon* kommer fra latin og betyr *etterlevelse*. Dette kan for eksempel være revisjon av selskapets regnskaper, kvalitetssystemer, produkter eller prosesser (Kaurel et al., 2021). I denne oppgaven tar vi for oss ekstern revisjon som i hovedsak består av kontroll av selskapers årsregnskap. Grunnen til at det i hovedsak er behov for ekstern revisjon er fordi de fleste virksomheter har eksterne interessenter som bruker selskapets informasjon (både finansiell og ikke finansiell informasjon) til å ta beslutninger. De ulike interessentene kan være eiere, ansatte, banker, kunder, leverandører eller offentlige myndigheter. For at brukerne av regnskapet skal kunne ta disse beslutningene er det viktig at de kan ha tillit til informasjonen som blir gitt. I denne sammenheng vil revisors rolle være med å bidra til økt tillit til informasjonen i årsregnskapet.

Utviklingen av revisjon gjenspeiles i samfunnets økende behov for kontroll. Det økende behovet kan forklares av to faktorer: lovpliktig revisjon etter revisorloven §2-1 og informasjonsrisiko etter Arens et al. (2020, s. 32). Dette knytter seg blant annet til økning i økonomisk kriminalitet, høyere transaksjonsvolum og kompleksitet blant selskapene, ønske om å forhindre en ny finanskriser eller økte krav fra offentlige myndigheter. Endringene i bransjen kom ikke før på 1970-tallet hvor man begynte å bruke IT-verktøy som excel og data, også kalt *revisjon 2.0*. Den største endringen i revisjonen kalles *revisjon 3.0* hvor det har blitt utviklet verktøy som kan benytte seg av Big Data og gjort at risikoen for vesentlige feil er blitt betraktelig lavere ved at man har mulighet til å undersøke flere hundretusen transaksjoner med slike verktøy (Dai & Vasarhelyi, 2016). Likevel ser man fortsatt at det er etterslep blant revisorselskapers digitale metoder og verktøy som gjør at man kanskje ikke får utnyttet de dataene som finnes (Fotoh, & Lorentzon, 2021). Kan dette skyldes manglende oppdateringer av revisjonsmetodikk, revisors evne til å endre seg, brukernes forventninger eller

mangel på investeringer i IT i revisor selskapene? Det er vanskelig å si, men det vi ser av erfaring er at utviklingen i digitaliseringen innen revisjonsbransjen går fort. Dette har også Dai & Varashelyi forsket på og mener at det vil komme en ny generasjon innen revisjon som de kaller *revisjon 4.0*. Her nevner de blant annet verktøy som Cyber physical system (CPSs), Internet of Things (IoT) og Internet of Service som vil gjøre det mulig å analysere og samle data for å sikre effektiviteten i en virksomhet. Dette vil også kunne være med på å automatisere deler av revisjonen, utvide omfanget og heve kvaliteten av revisjonen.

2.1.1 Bakgrunnen for og formålet med revisjon

Bakgrunnen for revisjon kan ofte ses i lys av principal-agent teorien hvor det er et skille mellom interessene til eier og selskapets ledelse (presentert i forelesning i faget Revisjon, teori og metode, 27.august 2020 av foreleser Flemming T. Ruud). Utgangspunktet for denne teorien er at selskapets ledelse (agenten) skal tjene eierens interesser som ofte er profittmaksimering og har som mål å få mest mulig avkastning til eierne. I mindre selskaper er avstanden mellom ledelsen og eiere mindre og da er informasjonen og involvering blant eiere mer vanlig. Problemet oppstår i midlertidig når selskapet vokser og blir mer komplekst og dermed gjør at det blir mer avstand fra selskapets ledelse til eierne.

Grunnen til at dette er et problem er at det i de fleste tilfeller vil være en interessekonflikt mellom ledelsen og eierne for eksempel gjennom at ledelsen kan ha incentiver til å manipulere resultatene som kan føre til økt bonus, øke verdien av aksjene som de eier eller egenverdi i jobbmarkedet da de kan vise til en historikk med gode resultater (Steinheim & Madsen, 2014, s. 356-366). Dette har da ført til en asymmetri mellom eierne og ledelsen slik at behovet for kontroll har blitt større. Det er her den eksterne revisjonen kommer inn da den anses som en kostnadseffektiv kontroll som reduserer informasjonsasymmetri mellom investorer, ledelsen og andre brukere av regnskapet, og tilfører troverdighet til årsregnskapet.

Formålet med revisjon handler først og fremst om å bidra til at brukerne av regnskapet skal kunne stole på informasjonen som blir gitt. Dette gjør revisor gjennom å uttale sin mening om hvorvidt årsregnskapet i det vesentlige er

utarbeidet i samsvar med det gjeldende rammeverket for finansiell rapportering (ISA 200 punkt 3). I denne uttalelsen er det i hovedsak to forhold som revisor skal forholde seg til. Det første er at revisor skal foreta en vesentlighetsvurdering i planlegging og gjennomføring av revisjonen. Her må revisor vurdere hva som er vesentlig feilinformasjon i forhold til hva som kan påvirke brukernes økonomiske beslutninger. (ISA 200 punkt 6). Det andre er at revisor skal gi uttrykk for en kvalifisert mening om årsregnskapet. Dette innebærer at revisor skal kunne konkludere i revisjonsberetningen med betryggende sikkerhet. Betryggende sikkerhet vil si at man har en høy, men ikke absolutt sikkerhet, for at årsregnskapet ikke inneholder vesentlige feil (ISA 200 punkt 5). Dette er fordi det ikke ville vært praktisk eller hensiktsmessig å gjennomføre en revisjon uten feil, både som følge av kost-nytte vurdering og revisjonens iboende begrensninger (ISA 200 punkt A47). Risikoen på regnskapslinjen avgjør hvor mye revisjonsbevis som må innhentes, og hva som anses som hensiktsmessig og tilstrekkelig revisjonsbevis for å oppå betryggende sikkerhet på regnskapslinjen. Vi omtaler dette ytterligere i delkapittel *2.1.2 Revisjonsbevis*.

I den nye revisorloven fra 2021 har det kommet tydeligere frem hva som er formålet med revisjon og det er lagt et større søkelys på revisor som allmennhetens tillitsperson, jfr. revisorlovens §9-1. Revisorloven nevner, i likhet med ISA 200, at revisor skal skape tillit, men inkluderer også revisors ansvar for å forebygge og avdekke økonomisk kriminalitet. Fokuset knyttet til allmennhetens tillitsperson er med på å bygge opp hovedformålet til revisor og handler om at revisor skal opptre objektiv og med integritet. I forbindelse med dette har det også blitt stilt strengere krav til revisors uavhengighet for at ikke denne tilliten skal svekkes, jfr. revisorloven §8-1.

2.1.2 Revisjonsbevis

Revisjonsbevis er definert i ISA 500 som informasjonen revisor bruker for å underbygge konklusjonen i revisors mening om årsregnskapet. Denne informasjonen omfatter både informasjonen i regnskapsmaterialet og informasjon innhentet fra andre kilder. Beviset skal da være uavhengig av dokumentasjon og har som formål å dokumentere at det er innhentet tilstrekkelig og hensiktsmessig

bevis, samt dokumentere opp at revisjonen er gjennomført i henhold til lov, forskrift og standarder (Tvedt, 2012, s. 41).

For at revisor skal kunne uttale seg om at årsregnskapet er uten vesentlige feil er det krav om innhenting av tilstrekkelig revisjonsbevis (ISA 500 punkt 4). Her stilles det krav til tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis som støtter opp mot alle ledelsespåstandene/regnskapspåstandene for å kunne trekke konklusjoner knyttet til revisors beretning. Dette benyttes som en del av den totale revisjonsdokumentasjonen og består av revisjonshandlinger, innhentede bevis og revisors konklusjoner (ISA 230 punkt 6a).

Etter ISA 500 punkt 5 er tilstrekkeligheten av revisjonsbeviset definert som kvantiteten av revisjonsbeviset. Dette knytter seg da opp til hvor mye som må gjøres og dette avhenger av revisors vurdering av risikoen på regnskapslinjen og av revisjonsbevisets kvalitet. Videre definerer standarden revisjonsbevisets hensiktsmessighet som kvaliteten av revisjonsbeviset. Dette vil si hvor relevant og pålitelig beviset er. Relevans knytter seg til at det er samsvar mellom handlingens formål og påstanden som vurderes, mens påliteligheten knytter seg til at beviset påvirkes av informasjonens kilde og type, samt omstendighetene rundt innhenting (ISA 500 punkt A27 og A31). For å kunne stole på beviset må kildens uavhengighet vurderes, kvaliteten av beviset, kunnskap til revisor, kvalifikasjoner av dem som fremskaffer informasjonen, graden av objektivitet og tidsriktighet (Elder et al., 2020). For eksempel vil en ekstern bekreftelse fra bank være mer til å stole på enn hvis man mottar en bankutskrift fra kunde. Dette vil også være relevant i forhold til fullstendigheten av bankkonti.

Når det gjelder bruken av dataanalyser eller digital revisjon som revisjonsbevis kommer ikke dette like godt frem av standardene. Med dette mener vi at det er noe manglende eller liten veiledning i dagens standarder som omtaler mulighetene for bruk av dataanalyser i revisjonen. Likevel legger ikke dagens revisjonsstandarder opp til at det er noen hindring for bruk av dataanalyser som revisjonsbevis (Alles, 2015). Blant annet nevner ISA 500 punkt A13 at informasjon fra kilder som er uavhengig enheten kan brukes som revisjonsbevis, noe som gjør at Big Data kan være en mulighet til bruk i dataanalyser. ISA 520

punkt A12 tar for seg analytiske handlinger hvor man kan øke påliteligheten ved å innhente informasjon fra uavhengige kilder. I en artikkel om «Big data som komplementært revisjonsbevis» (Yoon et al., 2015) argumenterer også forfatterne for bruken av Big Data for å øke tilstrekkeligheten, relabiliteten og relevansen av et revisjonsbevis fordi det er basert på eksterne data. De mener blant annet at innhenting av informasjon til bruk i revisjonen som til dels er utilgjengelig eller av dårlig kvalitet kan erstattes ved å benytte tekstanalyser til å analysere Big Data fra ulike deler av internett og at det her vil kunne gi store mengder data som kan benyttes i innhentning av informasjon og dermed gi mer tilstrekkelighet. Yoon et al. trekker også frem et eksempel på at man ved å analysere eksterne data, som kundetilfredshet eller daglig vær, vil kunne å øke relabiliteten i en analyse av salg. De mener også at bruken av Big Data kan være mer relevant fordi det gir mer unikt og mer tidsriktig bevis sammenlignet med den tradisjonelle revisjonen.

Selv om standardene ikke har lagt til rette for like mye bruk av digital revisjon så nevnes det i ISA 330 punkt A16 at bruk av IT-baserte revisjonsteknikker kan muliggjøre mer omfattende testing av elektroniske filer og i punkt A27 at IT-baserte revisjonsteknikker kan benyttes for innhenting av revisjonsbevis for effektivitet av en kontroll. Det har kommet noen endringer i standardene knyttet til digital revisjon som iverksettes fra regnskapsåret 2022. Blant annet har det kommet endringer/presiseringer i ISA 315 og ISA 500. Det har i ISA 315 (revidert 2019) kommet en veiledning i bruk av dataverktøy og mer intensiv bruk av analytiske metoder (Olsen, 2020). Eksempler på dette kommer frem i punkt A31 som sier noe mer om hvordan analytiske handlinger kan gjennomføres, og i punkt A35 som sier at man eksempelvis kan bruke drone i observasjon av eiendeler. Det nevnes også i A137 at det kan benyttes automatiserte teknikker for å få direkte tilgang til databasene i enhetens informasjonssystem som lagrer regnskapsførte transaksjoner. Dette kan være med på å øke forståelsen av hvordan transaksjoner beveger seg gjennom informasjonssystemet og identifisere risikoer for vesentlig feilinformasjon ved å gjennomføre analyser av hele populasjoner og se på avvik fra det normale. I SAS no. 142 har AICPA kommet med en utvidet veiledning om vurdering om tilstrekkelig revisjonsbevis ved at man vurderer egenskapene til informasjonen som skal brukes istedenfor utforming og utførelse

for å oppnå tilstrekkelig revisjonsbevis (AICPA, 2020, p. 6). Vi vil komme nærmere inn på digital revisjon i kapittel 2.3.

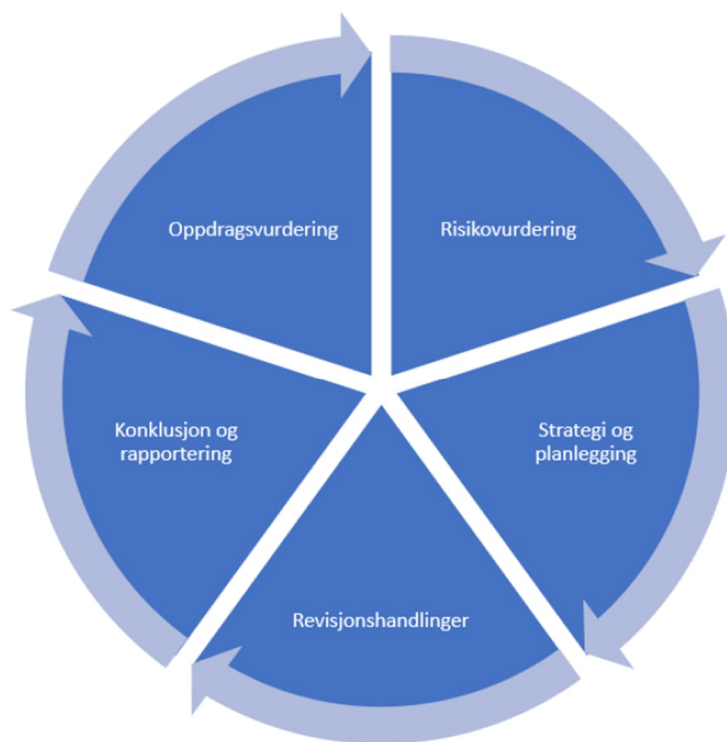
2.2 Revisjonsprosessen

I dette delkapittelet vil vi presentere deler av revisjonsprosessen på bakgrunn av de internasjonale revisjonsstandardene. Dette begrunnes med at det er standardene som ligger til grunn, uavhengig om man benytter digital eller tradisjonell revisjon. Det er også lite kilder på hvordan den digitale revisjonsprosessen fungerer i praksis, og vi har derfor tatt utgangspunkt i den tradisjonelle revisjonsprosessen for å kunne se på forskjeller i noen deler av prosessen. I studien *An Exploratory Study into the Use of Audit Data Analytics on Audit Engagements* (Eilifsen et al., 2020) har de sett på bruken av ADA på revisjonsoppdrag. Et resultat av studien er at bruken av ADA i deler av revisjonsprosessen er lav og det er liten bruk av det som kan kalles avansert ADA (for eksempel prosess mining, statistisk regresjon og klyngeteknikker). I delkapittel 2.3 *Digital Revisjon* vil vi prøve å knytte opp deler av den tradisjonelle revisjonen mot den digitale revisjonen.

Formålet med revisjon er å øke de tiltenkte brukernes tillitt til regnskapet. Dette oppnås ved at revisor gir uttrykk for en mening om hvorvidt årsregnskapet i det alt vesentligste er utarbeidet i samsvar med det gjeldende rammeverket for finansiell rapportering. Standardene (ISA-ene) og god revisjonsskikk krever at revisor oppnår betryggende sikkerhet for at årsregnskapet totalt sett ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller feil (ISA 200 punkt 5). For å oppnå denne sikkerheten må revisor ved bruk av ulike metoder, innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis. Dette er nærmere beskrevet under punkt 2.1.2 i denne oppgaven.

Revisjonsprosessen er en dynamisk prosess. Med dette menes det at det kan oppstå nye forhold eller hendelser som gjør at revisor må endre sine handlingsvalg eller vurderinger underveis i revisjonen. De ulike fasene i revisjonsprosessen presentert i figur 1 må derfor sees i sammenheng med hverandre.

Figur 1 - Revisjonsprosessen

2.2.1 Oppdragsvurdering

Gjennom oppdragsvurdering skal revisor vurdere om de skal påta seg revisjonsoppdraget eller ikke (ISA 210). Oppdragsvurdering pågår løpende både for nye og allerede eksisterende kunder. I denne fasen må revisor vurdere om det er formelle eller andre grunner til at oppdraget ikke kan eller bør aksepteres. Revisor og/eller revisjonsselskapet må vurdere ens uavhengighet, integritet, kapasitet og kompetanse opp mot kunden. For nye kunder må revisor opparbeide seg en forståelse av revisjonskunden, samt vurdere risikoen for vesentlig feilinformasjon. Dette gjøres ofte ved at revisor ber om en uttalelse fra den revisjonspliktiges avtreddende revisor om hvorvidt det foreligger forhold som tilsier at man ikke bør påta seg oppdraget. For allerede eksisterende revisjonskunder besitter revisor kunnskap om virksomheten og omstendighetene, samt erfaringer gjennom tidligere års revisjoner. Ved oppdragsinngåelse skal revisor innhente signert engasjementsbrev som beskriver hva revisjonsoppdraget går ut på, hvordan det er tenkt utført, hvordan honorarberegningen skjer o.l. Et engasjementsbrev er en skriftlig avtale med ledelsen hvor de erkjenner og forstår sitt ansvar (ISA 210 punkt 6b).

2.2.2 Planlegging og strategi

«Planlegging av en revisjon innebærer utarbeidelse av den overordnede revisjonsstrategien for oppdraget samt utarbeidelse av en revisjonsplan» (ISA 300 punkt 2). Planleggingsfasen skal gi revisor oversikt over forholdene rundt revisjonsoppdraget som er nødvendig for å kunne bedømme hvilke områder som er viktige for revisjonen, hvilke spesielle revisjonsmessige problemer som kan dukke opp, og hvordan granskningen kan utføres mest mulig rasjonelt. I planleggingsfasen skal revisor planlegge revisjonen på en slik måte at revisjonsarbeidet blir utført på en måleffektiv måte (ISA 300 punkt 4). Forhold som revisor må ta stilling til er blant annet hvilke medarbeidere som skal arbeide på oppdraget, hvilke tidsfrister som må overholdes og sannsynliggjøre timeforbruket for medarbeiderne på ulike nivåer.

For at revisjonen skal kunne utføres på en effektiv og hensiktsmessig måte er det viktig at revisor tilegner seg kunnskap om bransjen som revisjonskunden opererer i. Dette vil typisk være regnskapsmessige og kontrollmessige utfordringer knyttet til bransjen, eller juridiske rammebetingelser. Revisor må også innhente informasjon om hvilke regnskapsprinsipper foretaket bruker, og vurdere hvorvidt disse samsvarer med gjeldende regelverk som finansiell rapportering. I de tilfeller hvor revisjonskunden ikke har fastsatt prinsipper må revisor vurdere hvorvidt beste estimat og de regnskapsmessige løsningene som er valgt samsvarer med hva som anses som normalt i bransje (Gulden, 2016).

Videre må revisor utarbeide en revisjonsplan som skal inneholde en beskrivelse av typen og omfanget av planlagte risikovurderingshandlinger og revisjonshandlinger på påstandsnivå (og når disse skal utføres) i tillegg til eventuelle andre revisjonshandlinger som må utføres (ISA 300 punkt 9).

2.2.2.1 Vurdering av risiko

Revisjonsrisiko er risikoen for at revisor fatter feil konklusjon på årsregnskapet og gir feil type revisjonsberetning. Revisor må identifisere risiko, planlegge og gjennomføre tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonshandlinger slik at

revisjonsrisikoen blir redusert til et akseptabelt nivå (Elder et al., 2020). ISA-ene har innarbeidet en risikomodell som kan uttrykkes slik:

$$\text{Revisjonsrisiko} = \text{Iboende risiko} * \text{Kontrollrisiko} * \text{Oppdagelsesrisiko}$$

Risiko for vesentlig feilinformasjon

Det følger av ISA 200 punkt 13 at «*revisjonsrisiko er en funksjon av risikoene for vesentlig feilinformasjon og oppdagelsesrisiko*». Oppdagelsesrisiko er risikoen for at revisjonshandlingene som utføres av revisor ikke avdekker vesentlig feilinformasjon i årsregnskapet.

Revisor kan gjennomføre en samlet vurdering av iboende risiko og kontrollrisiko for å vurdere «risikoene for vesentlig feilinformasjon» (ISA 200 punkt A42). Planlagt oppdagelsesrisiko bestemmer mengden revisjonshandlinger som revisor må utføre i form av test av kontroller og substanshandlinger.

Iboende risiko er definert som «*muligheten for at en påstand om en transaksjonsklasse, kontosaldo eller tilleggsopplysning kan inneholde feilinformasjon som kan være vesentlig, enten enkeltvis eller sammen med annen feilinformasjon, før eventuelle tilhørende kontroller tas i betraktning*» (ISA 200 punkt 13).

Kontrollrisiko er definert som «*risikoen for at feilinformasjon som kan forekomme i en påstand om en transaksjonsklasse, kontosaldo eller tilleggsopplysning og som kan være vesentlig, enten enkeltvis eller sammen med annen feilinformasjon, ikke forhindres eller avdekkes og korrigeres i rett tid av enhetens interne kontroll*» (ISA 200 punkt 13).

Gjennomføringen av risikovurderingshandlinger er utformet for å hjelpe revisor å få en forståelse av foretakets og dets miljø, inkludert interne kontroller, med det formål å vurdere risikoen for vesentlig feilinformasjon ved planlegging og utførelse av revisjonen (Elder et al., 2020). For å redusere revisjonsrisikoen til et akseptabelt lavt nivå spiller revisors kompetanse og subjektive vurdering en

vesentlig rolle, da risikomodellen alene ikke inkluderer alle faktorer som påvirker vurderingen av revisjonsrisikoen.

Revisor vil i vurderingen av hva som betraktes som vesentlig feilinformasjon fastsette en vesentlighetsgrense. Feilinformasjon, herunder utelatelser, er å anse som *vesentlig* dersom de, enkeltvis eller samlet, kan forventes å påvirke de økonomiske beslutningene som brukerne tar på grunnlag av regnskapet (ISA 320 punkt 2). Standardene gir ingen spesifikke retningslinjer for fastsettelse av vesentlighetsgrenser, men det følger en rekke faktorer i ISA 320 punkt A4 som kan påvirke identifiseringen av en hensiktsmessig referanseverdi. Revisor bør fastsette vesentlighetsgrensen ut ifra hvem de tiltenkte brukerne til regnskapet er.

Når revisor har fastsatt totalvesentligheten for årsregnskapet som helhet, må revisor sette en arbeidsvesentlighet lavere enn totalvesentligheten.

Arbeidsvesentligheten fastsettes for å redusere sannsynligheten for at summen av ikke-korrigerede og uavdekket feilinformasjon overstiger totalvesentligheten for årsregnskapet totalt sett, til et hensiktsmessig lavt nivå (ISA 320). Basert på risikovurderingen og fastsettelsen av vesentlighetsgrensen, vil revisor gjennomføre revisjonshandlinger.

2.2.3 Revisjonshandlinger

Denne delen av revisjonsprosessen er selve gjennomføringen av revisjonen, og kalles gjerne risikohåndteringsfasen. Revisor skal utforme og utføre egnede revisjonshandlinger, henholdsvis test av kontroller og substanshandlinger, for å håndtere de anslåtte risikoene for vesentlig feilinformasjon (ISA 330 punkt 3).

Test av kontroller

Test av kontroller er definert i ISA 330 punkt 4(b) og har som formål å kontrollere hensiktsmessigheten og effektiviteten til foretakets interne rutiner, og fremskaffe bevis for at foretakets rutiner er fulgt slik at revisors vurdering av kontrollrisikoen underbygges.

Intern kontroll er en prosess som skal sikre selskapets mål som «*pålitelig finansiell rapportering, effektiv drift samt overholdelse av gjeldende lover og*

forskrifter» (ISA 315 punkt 4c). Eksempler på slike kontroller kan være informasjonsbehandling, fysiske kontroller, arbeidsdeling, autorisasjon og gjennomgåelse av prestasjoner og resultater (ISA 315 punkt A99).

Den interne kontrollen påvirkes av graden av informasjonssystemer (IT-systemer) som kunden benytter. For å forstå hvordan IT påvirker den iboende risikoen og kontrollrisikoen må revisor kartlegge IT-miljøet, IT-systemer og automatiske kontroller i IT-systemene i virksomheten, samt hvilken risiko som er forbundet med bruk av IT. Her skiller det mellom generelle IT-kontroller og applikasjonskontroller. De generelle IT-kontrollene skal sikre at IT-systemene er stabile og fungerer slik at informasjonen som produseres er pålitelig, fullstendig og nøyaktig (Eilifsen et. al., 2014).

Applikasjonskontroller er manuelle eller automatiserte rutiner som er programmert i det enkelte system eller i den enkelte prosess for å sikre integritet i regnskapsregistrene. Disse kontrollene skal bidra til å forhindre, oppdage og korrigere feil som oppstår i databehandlingen og eksempler på dette kan være inndatakontroller, behandlings- og lagringskontroller og utdatakontroller (Eilifsen et. al., 2014).

Det er ikke stadfestet i lov at revisor må teste interne kontroller, men standardene krever allikevel at revisor opparbeidet seg en forståelse av dem (ISA 315 punkt 12). Dersom de interne kontrollene ikke er til stede, eller at revisor konkluderer med at kontrollene ikke har virket på en hensiktsmessig og effektiv måte, settes kontrollrisikoen til høy. Dette medfører at revisor må øke omfanget av substanshandlinger. Hvis revisor har avdekket at det foreligger kontroller, og at testene av disse kontrollene viser seg å være hensiktsmessige og effektive i den forstand at de kan benyttes som grunnlag for å konkludere om årsregnskapet er uten vesentlig feil, kan revisor redusere omfanget av substanshandlinger ved å øke oppdagelsesrisikoen og redusere kontrollrisikoen. Eilifsen (2014), Gulden (2016) og Elder (2020) refererer til fire former for test av kontroller: *forespørsel*, *inspeksjon*, *observasjon* og *etterprøving*. Kontrollene *inspeksjon* og *etterprøving* er de foretrukne kontrollene som bør gjennomføres, da de resterende kontrollene kan ha bevismessige svakheter.

Substanshandlinger

ISA 330 skiller mellom to typer substanshandlinger: 1) detaljtester og 2) analytiske substanshandlinger. Beslutningen om hvilke substanshandlinger som skal benyttes baserer seg på revisors skjønn, erfaringer og kjennskap til revisjonskunden.

Analytiske substanshandlinger

Analytiske substanshandlinger defineres som «*analyse av plausible sammenhenger mellom både finansiell og ikke-finansiell data*» (ISA 520 punkt 4). Ved bruk av disse skal revisor knytte det mot gitte påstander, evaluere pålitelighet av data, utarbeide en forventning og fastsette akseptabelt avvik (ISA 520 punkt 5). Analytiske substanshandlinger spenner fra enkle sammenligninger til komplekse beregninger og omfattende analyser av datagrunnlag.

Detaljtester

Revisor skal ved detaljtesting innhente revisjonsbevis og teste detaljene tilknyttet en *transaksjon* eller *kontosaldo*. Detaljert kontroll av en *transaksjon* består i å kontrollere transaksjonen mot underliggende dokumentasjon og kontroll av en *saldo* består i å kontrollere hele eller deler av saldoen mot underliggende dokumentasjon (Gulden, 2016). De ulike kontrollene revisor kan gjøre er *inspeksjon*, *forespørsel* eller *kontrollberegninger*. Ved *forespørsel* kan revisor rette skriftlige og muntlige forespørsler til eksterne og interne parter hvor den eksterne, skriftlige bekreftelsen har høyest grad av pålitelighet og bevisverdi.

Forholdet mellom analytiske substanshandlinger og detaljtester er ofte at revisor foretar en analytisk kontroll først, og at omfanget av eventuell detaljkontroll bestemmes på grunnlag av resultatene av den analytiske kontrollen i kombinasjon med test av kontroller.

Utvalgtesting i revisjonen

Grunnlaget for testing og innhenting av revisjonsbevis kan variere stort, og avhenger av antall transaksjoner og virksomhetens størrelse. For de store og komplekse selskapene vil det ikke være mulig for revisor å granske alt av grunnmaterialet da det vil kreve omfattende arbeid som medfører at kostnadene ville overstegte verdien av sikkerheten i revisors konklusjoner (Gulden, 2016). På

bakgrunn av dette vil revisor trekke sine konklusjoner om årsregnskapet ved å teste stikkprøver eller utvalg.

Ved utvelgelse av testing kan revisor benytte følgende metoder: *utvelgelse av alle elementer*, *utvelgelse av spesifikke elementer* og *stikkprøver i revisjonen* (ISA 500 punkt A52). Utvelgelse av hele populasjonen gjøres i tilfeller der populasjonen består av få elementer med stor verdi, særskilt risiko knyttet til påstander eller ved automatiske prosesser eller beregninger fra IT. Ved skjønnsmessig *utvelgelse av spesifikke elementer* menes en ikke-representativ testing, som medfører ikke-utvalgsrisiko. Revisor velger ut enheter for granskning som har en form for relevant egenskap - dette være seg høy verdi, mistenkelige eller uvanlige transaksjoner, risikoutsatte transaksjoner mv. Ved selektiv utvelgelse kan ikke revisor projisere utvalget på hele populasjonen, og denne metoden må suppleres med *utvelgelse av hele populasjonen* eller *stikkprøver i revisjonen* for å gi tilstrekkelig revisjonsbevis.

Revisor kan trekke konklusjoner for en hel populasjon ved å benytte *stikkprøver i revisjonen* som er definert i ISA 530 punkt 5a. Ved bruk av denne metoden vil revisor trekke ut et utvalg fra populasjonen, teste utvalget, og projisere resultatet på hele populasjonen. For at revisor skal være sikker på at utvalget er representativt for hele populasjonen, forutsetter denne metoden at alle elementene har lik mulighet for å bli trukket ut til testingen.

2.2.4 Konklusjon og rapportering

Revisor må dokumentere konklusjonen på et revisjonsoppdrag på lik linje som i planleggingen, bevisinnsamlingen og bevisvurderingen. Dokumentasjonen brukes innad i revisjonsselskapet for å vurdere kvaliteten på revisjonen, unngå dobbeltarbeid, sikre fullstendigheten av revisjonen, oppsummere revisjonsoppdraget, skape grunnlag for neste års planlegging og revisjon, og for å sikre at revisor har innhentet tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for å avgi sin beretning. Brukerne av den finansielle informasjonen fatter beslutninger basert på revisors beretning og konklusjoner.

Den siste fasen i revisjonsprosessen er *rapportering*. Revisor skal avgi en formalisert konklusjon vedrørende formålet for revisjonen, gjennom en

revisjonsberetning. Man skiller mellom to type konklusjoner i revisjonsberetningene: *umodifisert konklusjon* og *modifisert konklusjon*. Umodifisert konklusjon avgis dersom revisor konkluderer at årsregnskapet i det alt vesentlige er utarbeidet i samsvar med gjeldende revisjonsstandarder og lover, og at årsregnskapet gir et rettviseende bilde av den finansielle stillingen til selskapet. Man skiller mellom tre kategorier når det avgis en modifisert konklusjon; *konklusjon med forbehold*, *negativ konklusjon* og *konklusjon ved at revisor ikke kan uttale seg om regnskapet* (ISA 705 punkt 2). Hvilken type modifisert konklusjon som er hensiktsmessig å avgi vurderes basert på revisors skjønnsmessige vurdering om hvorvidt virkningen, eller den mulige virkningen, av feilen(e) avdekket i revisjonsprosessen er gjennomgripende og/eller vesentlig for årsregnskapet. Hvis revisor konkluderer med at feilinformasjonen er vesentlig, men ikke gjennomgripende for årsregnskapet, avgir revisor en konklusjon med forbehold. Revisor avgir en negativ konklusjon dersom feilinformasjonen er både vesentlig og gjennomgripende for årsregnskapet. Dersom revisor ikke er i stand til å innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis, vil revisor avgi en konklusjon om at en ikke kan uttale seg om årsregnskapet.

2.3 Digital revisjon

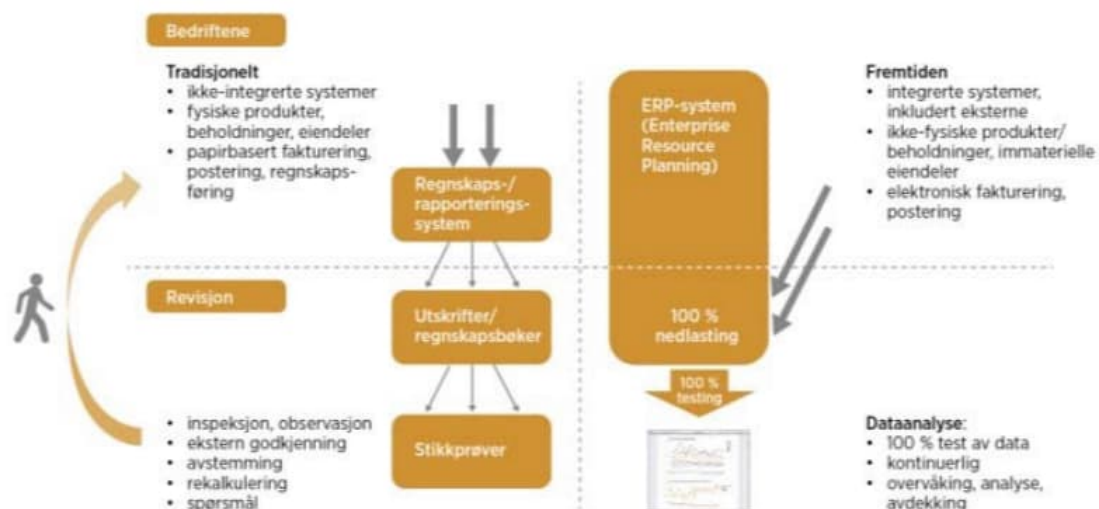
2.3.1 Digital revisjon

Den teknologiske utviklingen har gått i et raskt tempo noe som gjør at revisjonen bør endres i takt med denne utviklingen på grunn av kundenes økte bruk av digitaliserte verktøy og økte transaksjonsvolum som ikke gjør det mulig å revidere på samme måte som tidligere. Revisjonsbransjen har historisk hatt et tilbudssidefokus ovenfor sine kunder, men har som følge av et skifte i regulatorisk regime som blant annet har pålagt kundene strengere interne kontrollsystemer, fått både et tilbuds- og etterspørselssidefokus (DeFond & Zhang, 2014). Med dette menes det at kundene, gitt deres aktive utvikling av digitalisering, stiller strengere krav til at revisor følger utviklingen for å oppfylle deres krav om revisjon av høy kvalitet. Bruk av ny teknologi i revisjon vil kunne føre til bedre innsikt og forståelse av selskapets prosesser, og dermed en bedre revisjon ved at man stiller de riktige spørsmålene til kunde. I artikkelen *Act or Be Acted Upon: Revolutionizing Accounting Curriculumns with Data Analytics* (Richardson & Vernon, 2021) kommer det frem at fremtidens revisorer må ha et mer analytisk

tankesett og at dette bør være et fokus i opplæring og utdanning som gjøres for å kunne bygge ferdigheter innen dataanalyse. Teknologien vil kunne hjelpe dagens bransje med mer tidkrevende oppgaver slik som vurdering av estimater eller bekreftelser av for eksempel kundefordringer. Det vil også kunne gi en bedre kommunikasjon og verdi til kundene og eksterne brukere ved bruk av visualiseringsverktøy. Det er dog viktig å bemerke seg at revisjonsbransjen er avhengig av utviklingen til kundene for å kunne benytte seg av digitale verktøy og Big Data-analyser (Eilifsen et al., 2020). Så hva er egentlig digital revisjon? Knytter dette seg kun til digitale løsninger, eller går det så langt som roboter og kunstig intelligens?

Det har vært vanskelig å definere hva digital revisjon egentlig er, men et utgangspunkt vil være å se på hvordan man definerer ordet 'digital' eller 'digitalisering'. Ordet 'digital' stammer fra ordet *digit* og knytter seg til tallgenerering. 'Digitalisering' handler om «å legge til rette for generering av digital informasjon samt håndtering og utnyttelse av informasjon ved hjelp av informasjonsteknologi» (Dvergsdal, 2021). Det er et vidt begrep som knytter seg til bruken av teknologi for å bearbeide, lagre og formidle informasjon gjennom for eksempel en datamaskin. Digitalisering kan derfor sies å handle om to ting; bruk av Big Data og automatisering (Kinserdal, 2017). Deloitte har definert digital revisjon som «å nyttiggjøre seg av dataene til kundene, gjerne i kombinasjon med relevante eksterne data» (Deloitte, 2021). Dette skal være med på å øke forståelsen av virksomheten og risikoene, samt automatisere revisjonshandlinger. De nevner også at bruken av datamaterialet i analyseverktøy ved identifikasjon av trender og mønstre vil kunne føre til en revisjon som har fokus på områder med høyere risiko (Deloitte, 2021). Mer praktisk handler digital revisjon om bruken av digitale verktøy som er databaserte analytiske revisjonsverktøy og teknikker – ofte omtalt som «ADA» eller «Audit Data Analytics». De ulike teknikkene inkluderer blant annet maskinlæring, kunstig intelligens og blokkjede (Eilefsen & Kinserdal, 2021, s. 49). I 2017 presenterte Kinserdal en modell som viser utviklingen fra bruk av tradisjonell revisjon til bruk av digital revisjon (se figur presentert under). Vi tar for oss noen av forskjellene i delkapittel 2.3.2 *Tradisjonell revisjon versus Digital revisjon*. Men hvor utbredt er bruken av digital revisjon og digitale verktøy blant revisjonsfirmaene i dag?

Figur 2 – Tradisjonell og digital revisjon. Fra *NHH skal forske på digitalisering i revisjonsbransjen*, av Finn Kinserdal, 2017, Magma.

(<https://www.nhh.no/globalassets/centres/digaudit/publications/magma-2017-spesialnummer-nhh-skal-forske-pa-digitalisering-i-revisjon-finn-kinserdal.pdf>)

I desember 2020 ble forskningsartikkelen «*An Exploratory Study into the Use of Audit Data Analytics on Audit Engagements*» (Eilifsen et al., 2020) publisert som presenterer en undersøkelse av hvordan bruken av Audit Data Analytics ble brukt på revisjonsoppdrag. Undersøkelsen tok for seg årsregnskap for regnskapsåret 2017 og så på bruken av digitale verktøy hos de fem store internasjonale revisjonsselskapene i Norge på utvalgte oppdrag (Eilifsen et al., 2020). Her kommer det frem at de fleste selskapene har digital revisjon som en høy prioritet, men at det er forskjeller i implementering og policy rundt bruken av digitale verktøy på oppdragene. Artikkelen presenterer alt i fra omfattende opplæring i ADA og egne spesialiserte team som hjalp til med ADA, til begrenset bruk av dette på store kunder og avventende bruk av ADA. En fellesnevner for alle lederne som ble spurt var at det var stor usikkerhet i hvordan regulatorene (for eksempel finanstilsynet og PCAOB) vil vurdere og akseptere ADA som revisjonsbevis. Her har regulatorene vært passive, og det har vært manglende retningslinjer for bruk av dette i revisjonen. Det har medført at bruken av digital revisjon har stoppet litt opp og blir mindre brukt enn det kanskje burde vært.

I en annen studie «*The Impact of Digitalization on Future Audits*» (Fotoh & Lorenzton, 2021) har det blitt sett på den fremtidige effekten av digitalisering i revisjon. Studien viser at digitalisering av revisjonen kan føre til mindre

informative revisjoner grunnet høy fleksibilitet i verdsettelsesmetoder, endringer i prismodeller for revisjonstjenester, regulatoriske gap mellom revisjonsstandarder og digitale innovasjoner, mindre rutineoppgaver som gjør at revisor kan fokusere mer på komplekse og krevende oppgaver, og fullstendig revisjon av hele populasjonen istedenfor utvalgsbasert revisjon.

Sett i lys av den digitale utviklingen opprettet IAASB i 2015 en arbeidsgruppe (DAWG - the Data Analytics Working Group) som skulle jobbe med blant annet å se på utviklingen i bruk av teknologi og dataanalyse i revisjon, samt hvordan de kan holde seg oppdaterte på utviklingen. Vi vil se videre på ulike muligheter og utfordringer med digital revisjon i delkapittel 2.3.3.

2.3.2 Tradisjonell revisjon versus digital revisjon

I delkapittel 2.2 tok vi for oss den «tradisjonelle» revisjonsprosessen og hvordan gjøre denne typen revisjon etter standardene. Denne metoden begynner med en risikovurdering og utforming av strategi- og revisjonsplan. Videre gjøres det opp en mening av internkontrollen i selskapet og innsamling av revisjonsbevis gjennom ulike revisjonshandlinger, for til slutt å gi en konklusjon på årsregnskapet gjennom revisjonsberetningen (Chan et al., 2018, s. 289). Vi har også sett på bruken av dataanalyser og den digitale revisjonen knyttet opp mot revisjonsbevis og hvordan dette forholder seg til standardene i delkapittel 2.1.2. Videre vil vi se på forskjellene og likhetene mellom tradisjonell revisjon og digital revisjon.

Den største likheten mellom den tradisjonelle revisjonen og digital revisjon er at revisor må forholde seg til de nasjonale og globale kravene som stilles for å gjennomføre en revisjon etter lover, forskrifter og standarder. Andre likheter er at det benyttes digitale verktøy som revisjonsprogram, datamaskiner og regneark/excel. Det er også en del automatiserte prosesser som kan benyttes for å bruke mindre tid på de rutinemessige oppgavene. Eksempler på slike automatiserte prosesser kan være: innhentning av eksterne bekreftelser (for eksempel via Brevio og confirmation), digital signering av rapporter (for eksempel via Penneo), ulike verktøy som er direkte knyttet opp mot altinn, automatiske maler for engasjementsbrev og revisjonsberetning.

De største ulikhetene mellom den tradisjonelle revisjonen og digitale revisjonen er tankesett og testing av populasjonsstørrelsen. Den digitale revisjonen bygger på et mer analytisk tankesett som skal gjøre at man stiller de riktige spørsmålene til kunden, bruke analytiske teknikker og kunne behandle store mengder data (Richardson & Vernon, 2021). Dette åpner opp for en bedre forståelse av virksomheten ved at man benytter ulike verktøy som kan visualisere transaksjonsflyter (hvordan transaksjonen bokføres i regnskapet), hvem som bokfører og når det bokføres. Ved å se på trender og mønstre i dataen som blir presentert kan revisor også gjøre en bedre risikovurdering, fordi man i større grad kan splitte de rutinemessige transaksjonene fra de ikke-rutinemessige og skjønsmessige transaksjonene og dermed fokusere revisjonen på områdene hvor det kan være større risiko (Deloitte, 2021). Når det gjelder testing av populasjonen gjøres det et stikkprøvebasert utvalg i tradisjonell revisjon (dette er ytterligere beskrevet i delkapittel 2.2.3), mens man i digital revisjon undersøker 100% av populasjonen gjennom å inkludere hele populasjonen i analysen og tester eventuelle avvik. På denne måten får man en høyere sikkerhet for vesentlige feil på regnskapslinjen ved at man tester hele populasjonen (Appelbaum et al., 2017). Samtidig som den digitale utviklingen har ført til at det gjøres mer automatiserte prosesser, uavhengig hvilken type revisjon man utfører (digital eller tradisjonell), vil den digitale revisjonen kunne føre til ytterligere automatisering gjennom digitale analyseverktøy. Vi presenterer de vesentligste forskjellene mellom tradisjonell revisjon og digital revisjon i tabell 1 under:

Tradisjonell revisjon	Digital revisjon
Tester stikkprøver	Tester hele populasjonen
Manuelle og rutinemessige kontroller	Roboter og automatiseringer
Mindre tilgang til kundenes systemer	Større tilgang til kundenes systemer
Tidskrevende	Tidseffektivt
Bekreftende	Verdiskapende

Tabell 1 - Forskjeller mellom tradisjonell revisjon og digital revisjon

2.3.3 Muligheter og utfordringer

Den digitale utviklingen i revisjonsbransjen har som tidligere nevnt gått tregt, men man ser tegn på at den er på vei fremover i riktig retning, særlig etter COVID-19. Pandemien medførte at man måtte tenke annerledes knyttet til for eksempel møte med kunder, varetellinger, opplæring og innhentning av dokumentasjon. Denne utviklingen forventes å fortsette, og vi vil derfor se videre på muligheter og utfordringer knyttet til digital revisjon.

Som nevnt tidligere nedsatte IAASB en arbeidsgruppe for å se på dette i 2015, og i 2016 kom de ut med en rapport (IAASB, 2016) hvor de påpeker bruk av dataanalyser som revisjonsbevis og at revisorer synes det er utfordrende å tilpasse dette til ISA-rammeverket. Samtidig sier rapporten at ISA-standardene ikke forbyr bruken av dataanalyseteknikker, men at det er mangel på referanser knyttet til dataanalyse som kan være en barriere for å benytte dette i revisjonen. En av mulighetene de trekker frem er knyttet til økt revisjonskvalitet og mulighet for en bedre forståelse av virksomheten som vil gi en bedre vurdering av risiko. Videre nevner også rapporten utfordringer som:

- Datainnsamling: tilgang til data, samt datasikkerhet og personvern.
- Konseptuelt: selskapet kan reagere på at det etterspørres data som ikke er etterspurt tidligere.
- Tilgjengelighet på ressurser: kan kreve ytterligere ressurser med kompetanse knyttet til dataanalyse.
- Opplæring og videreutvikling av kompetanse innen dataanalyse
- Vurdering av relevans og pålitelighet av eksterne data

I 2018 fulgte IAASB opp med en «feedback statement» (IAASB, 2018) som følger av rapporten i 2016 hvor de oppsummerer interessentenes synspunkter. Her nevner de at ISA-standardene bør fortsette å være prinsippbaserte, men at den digitale utviklingen må reflekteres i veiledningen. Tilbakemeldingen fra interessentene er blant annet at de ønsker en praktisk veiledning rundt bruken av dataanalyse. Respondentene er for det meste enige i de fleste utfordringene, men utdyper noen av utfordringene med den digitale utviklingen. Blant annet nevner de at:

- Regulatorne og revisjonskomite vil kunne ha problemer med å forstå dataanalyser og at de også burde ha tilstrekkelig opplæring og kunnskap knyttet til dette.
- Håndtering av interessentenes forhold til det som utføres – for eksempel ved 100% testing av populasjonen kan være misvisende.
- Revisjonstilnærming – Forskjell ved bruk av interne data versus eksterne data.

Det er en rekke andre studier som også har tatt opp muligheter og utfordringer knyttet til digital revisjon, og vi har sammenfattet noen av disse under:

Muligheter:

- Har potensiale til å forbedre vurderingen av risiko, misligheter og feil (Cao et al., 2015).
- Kan gjøre det mulig å teste mer transaksjoner, både finansielle og ikke finansielle. Det kan også gi bedre innsikt og enklere tilgang til kundens data og prosesser (Earley, 2015).
- Kombinere eksisterende kunnskaper om kunden og ekspertise med ny teknisk og analytisk kunnskap for økt konkurranse og gi mer verdi til kundene (Richins et al., 2017).

Utfordringer:

- Forventninger fra regulatorne og brukerne av regnskapet. (Earley, 2015)
- Tilgjengelighet, relevans og integritet av data. (Earley, 2015)
- Ved testing av 100% av populasjonen kan det være en utfordring knyttet til å oppdage uregelmessigheter for at transaksjonen ikke lenger er i utvalget (Earley, 2015; Cao et al, 2015).

Til slutt vil vi nevne implementering av SAF-T (Standard Audit File Tax). Dette er en elektronisk standard som tredder i kraft fra 01.01.2020 for rapportering som er utviklet av OECD. Standarden har satt noen krav til hvilke regnskapsdata som skal rapporteres og hvordan den skal struktureres. Det er en stegvis prosess hvor det i første omgang knytter seg til hovedbok, kunde- og leverandørreskontro og merverdiavgiftbehandling. Videre vil det bli krav om detaljerte fakturaopplysninger og bevegelse på varelager og anleggsmidler (Friisk et al.,

2017). Dette gjør at regnskapsmaterialet blir mer tilgjengelig og standardisert, noe som vil kunne gjøre det enklere å benytte i digital revisjon. Det vil også kunne bidra til å effektivisere revisjonen ettersom datafangst og tidsbruk rundt dette kan være et problem.

2.4 Revisjonskvalitet

I flere artikler og studier (Fotoh & Lorentzon, 2021; Eilifsen et al., 2020; Chan et al., 2018, p. 285-298) fremkommer det at digitalisering av revisjon vil kunne være med på å øke revisjonskvaliteten på revisjonsoppdragene. Hvorfor blir det økt revisjonskvalitet, er det noen aspekter ved digital revisjon som kan påvirke revisjonskvaliteten negativt og hvordan fremkommer dette for de ulike perspektivene av revisjonskvalitet? Vi vil i dette delkapittelet se på ulike definisjoner av revisjonskvalitet, hvordan dette måles og hvilke innvirkninger digital revisjon kan ha på revisjonskvalitet.

2.4.1 Hva er revisjonskvalitet?

Revisjonskvalitet er et konsept som er vanskelig å definere, beskrive og måle. Knechel og Shefchik har utarbeidet et rammeverk for revisjonskvalitet som viser ulike faktorer som kan bidra til høy eller lav revisjonskvalitet, i tillegg til konsekvenser/faktorer som kan brukes til å måle revisjonskvaliteten.

Revisors uavhengighet, kunnskap og kompetanse, samt profesjonelle skepsis er blant faktorene som påvirker revisjonskvalitet.

Avdekkede feil i den finansielle rapporteringen etter avleggelse, søksmål mot revisor, revisjonsberetningens presisjon, kvaliteten på den finansielle rapporteringen og kontroller fra tilsynsmyndigheter, er konsekvenser av revisjonskvalitet som kan benyttes til å måle revisjonskvaliteten (Hay et al., 2014, p. 130-140). Dårlig revisjonskvalitet kan på bakgrunn av rammeverket forventes å medføre lav kvalitet på den finansielle rapporteringen, at det avlegges årsregnskap med inneholder vesentlige feil, at det avgis revisjonsberetning med feil konklusjon eller feilaktige/mangelfulle presiseringer, og at revisor kan oppleve å få søksmål mot seg dersom disse forholdene har medført økonomisk tap for brukerne av regnskapet. Det anses derfor at det vil være i både revisors, revisjonsklientens og regnskapsbrukernes interesse at revisjonskvaliteten er høy.

2.4.2. Ulike definisjoner av revisjonskvalitet

Selv om myndigheter, revisjonsselskaper og institusjoner stadig blir mer bevisst på revisjonskvalitet, foreligger det ingen enstydig definisjon av begrepet. En av de mest siterte definisjonene forklarer at revisjonskvalitet er sannsynligheten for at revisor både avdekker og rapporterer avvik i revisjonsklientens finansielle rapportering (DeAngelo, 1981a, p. 186). Definisjonen består av to komponenter; 1) revisors kompetanse og teknologiske ferdigheter, 2) revisors uavhengighet til kunden (DeAngelo, 1981; Knechel et al., 2013).

Hva som skiller høy revisjonskvalitet og lav revisjonskvalitet, defineres av de menneskene og gruppene som er involvert (Knechel et al., 2013, p. 386).

Brukerne av regnskapet, definert som personer eller grupper som ønsker opplysninger om foretaket, vil kunne mene at høy revisjonskvalitet korrelerer med fravær av vesentlig feilinformasjon i årsregnskapet. Revisjonsselskaper definerer høy revisjonskvalitet som summen av tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis sett i forhold til hvor godt dette kan forsvares ved inspeksjon eller eventuelle rettstvister. Regulerende myndigheter kan definere revisjonskvalitet ut ifra hvorvidt revisjonen etterlever revisjonsstandardene. For samfunnet vil høy revisjonskvalitet være noe som hjelper til å unngå økonomiske problemer for bedrifter eller markedet (Gilberg, 2019).

Det er viktig å bemerke seg at revisjonskvalitet ikke enstydig handler om selve revisjonen, men også om hvordan revisor bidrar til økt kunnskap hos sine revisjonsklienter, forbedrer sine risikovurderinger, internkontroll og rapportering.

2.4.3 Hvordan måle revisjonskvalitet?

Det er ulike oppfatninger av hvilken metode som er best egnet for å måle revisjonskvalitet (DeFond & Zhang, 2014; Kilgore et al., 2011; Knechel et al., 2013).

Som tidligere nevnt er revisjonskvalitet vanskelig å måle. Årsaken til dette er delvis at revisjonskvalitet er kostbart å vurdere fordi mengden sikkerhet revisor gir er uobserverbar og fordi brukerne av regnskapet mangler innsyn i revisors insentiver som er nedfelt i engasjementsbrevet (DeAngelo, 1981).

Sannsynligheten for at revisor rapporterer avvik påvirkes av begge disse grunnene (DeAngelo, 1981). Det faktum at måling av revisjonskvaliteten medfører høye kostnader vil ifølge DeAngelo tvinge frem surrogater som erstatning for mål på kvaliteten. Surrogater kan defineres som en mindre kostbar variabel som benyttes for å måle en imperfekt korrelasjon med revisjonskvaliteten.

DeFond and Zhang (2014) skiller mellom tre ulike måter å måle revisjonskvalitet: i) output-based audit quality measures, ii) input-based audit quality measures og iii) other audit quality measures. De mener videre at man bør benytte seg av den målemetoden som er best egnet for studiens formål, gjerne i kombinasjon av ulike målemetoder for å bedre nyansere hvorvidt det foreligger revisjonskvalitet.

Kilgore et al. (2011) skiller mellom to tilnærminger som er tatt i bruk for å måle kvalitet i revisjonen; direkte- og indirekte måling.

Direkte måling baserer seg på antakelsen om at sannsynligheten for oppdagelse og rapportering av brudd vil reflekteres i revisjonen (Kilgore et al., 2011). Direkte måling er tiltalende ettersom man forsøker å måle nivået på revisjonskvaliteten basert på det som faktisk leveres gjennom revisjonen (DeFond & Zhang, 2014). Å se på rettelser i tidligere offentliggjorte årsregnskap er den mest brukte formen for direkte måling (DeFond & Zhang, 2014). Denne formen for direkte måling baserer seg på umodifiserte konklusjoner fra revisor, der hvor årsregnskapet inneholder vesentlige og/eller gjennomgripende feil (DeFond & Zhang, 2014). Målemetoden gir sterke bevis på dårlig revisjonskvalitet dersom årsregnskapet er korrigert eller omarbeidet (DeFond & Zhang, 2014). Flere studier forsøker å måle revisjonskvalitet ved bruk av den direkte tilnærmingen ved å se på investors reaksjon på (Craswell, Francis & Taylor, 1995; Palmrose, 1986) revisjonsberetningen (Francis, 2004; Loudder et al., 1992; Weber & Willenborg, 2003), bruk av inspeksjoner og sanksjoner fra offentlige myndigheter (Brown & Raghunandan, 1995; Colbert & Murray, 1998; Sundgren & Svanström, 2013), unormale periodiseringer (Carey & Simnett, 2006; Chen, Lin & Lin, 2008; Heninger, 2001; Jordan, Clark & Thomas, 2017) og ved å se på sammenhengen mellom presiseringer/forbehold om fortsatt drift og etterfølgende konkurs (Francis & Yu, 2009; Lennox, 1999; Sormunen, Jeppesen, Sundgren & Svanström, 2013).

Det er store variasjoner i forskningsresultatene der studiene har benyttet direkte måling. Man ser allikevel indikasjoner på at revisjonskvaliteten er høyere i revisjonsselskap i kategorien Big5 enn non-Big5 gjennom måling av korrigert årsregnskap (Francis et al., 2013; Kinney et al., 2004; Raghunandan et al., 2003), rapportering om fortsatt drift (Francis & Yu, 2009; Lennox, 1999; Sormunen et al., 2013; Sundgren & Svanström, 2013) og ved inspeksjon og sanksjoner fra offentlige myndigheter (Brown & Raghunandan, 1995; Colbert & Murray, 1998; Sundgren & Svanström, 2013).

Indirekte måling kan gjennomføres på to måter. Den ene måten måler revisjonskvalitet ved bruk av surrogater (Kilgore et al., 2011). De mest brukte surrogatene er størrelsen på revisjonsfirmaet (DeAngelo, 1981; Colbert & Murray, 1998), bransjeerfaring (Craswell et al. 1995) og revisjonshonoraret (Craswell, Francis & Taylor, 1995; Palmrose, 1986). Disse surrogatene ser på de generelle egenskapene til revisjonsfirmaet, og ikke revisjonsteamet som utfører revisjonen (DeFond & Zhang, 2014). BigN er en målebetegnelse som brukes for å definere størrelsen på revisjonsselskapet. Det er en klar forventning om at store revisjonsselskapet har bedre kompetanse og sterkere insentiver til å sikre høyere revisjonskvalitet (DeAngelo, 1981). Det er også en klar forventning om at revisor har sterkere omdømmeinsentiver og bedre kompetanse når det kommer til bransjespesialisering, noe som vil øke revisjonskvaliteten (DeFond & Zhang, 2014). Et surrogat for å måle revisors innsats vil være størrelsen på revisjonshonoraret (DeFond & Zhang, 2014).

Den andre måten måler kvalitet ved å se på revisors egenskaper og adferd som oppfattes å være assosiert med revisjonskvalitet (Kilgore et al., 2011). Det er flere studier som har benyttet den indirekte målingen og sett på revisors uavhengighet (Boon, McKinnon & Ross, 2008), sannsynligheten for at revisor får støtte fra revisjonsutvalget (Knapp, 1987), revisors evne til å motstå press fra ledelsen (Knapp, 1985) og hva som er kundens syn på attraktive egenskaper hos revisor (Beattie & Fearnley, 1995).

Utviklingen av automatiserte prosesser og standardiserte arbeidspapirer har de siste årene resultert i et effektivitetsaspekt som har bidratt til økt revisjonskvalitet,

nettopp som følge av at revisor kan benytte tid og ressurser på mer risikobaserte områder i revisjonen (Bena, 2019). Andre synspunkter på økt kvalitet kan være 100% testing av populasjonen og reduksjon av risikoer for manuelle feil. På en annen siden kan teknologi være vanskelig å implementere, grunnet kostnader og opplæring knyttet til dette. Det kan også skape problemer knyttet til hensiktsmessig og tilstrekkelig revisjonsbevis som er omtalt i *delkapittel 2.1.2 Revisjonsbevis* og *delkapittel 2.3 Digital revisjon*. Dette er fordi det er usikkerhet knyttet til hvordan regulatorene vil reagere på bruk av ADA som revisjonsbevis og utfordring knyttet til kostnadseffektivitet for å transformere utdataene til hensiktsmessige og tilstrekkelige revisjonsbevis (Eilifsen et al., 2020). Det er vanskelig å gi konkrete bevis på hvordan helhetlig digital revisjon og dataanalyser kan bidra til å bedre revisjonskvaliteten. Dette på bakgrunn av at den digitale utviklingen når det gjelder nettopp dataanalyser er relativt nytt, og det foreligger få studier og lite litteratur som gir direkte bevis på effektene digital revisjon vil på ha revisjonskvaliteten. Vi tror allikevel at bruk av digital revisjon og dataanalyser vil gi revisor mulighet til å forbedre revisjonen på risikobaserte områder og stille konkrete og vesentlige spørsmål til kunde av forhold som er av høy betydning for brukerne av regnskapet, og dermed øke revisjonskvaliteten. Gitt at kundene følger den digitale utviklingen, vil det kunne stilles strengere krav til revisors kontroll av blant annet tilgangskontroller og bekymring rundt risiko for vesentlig feilinformasjon. En forutsetning for at revisor forbedrer revisjonskvaliteten er at de må utvikle seg fra de tradisjonelle revisjonshandlingene og benytte nye prosedyrer for å utnytte dataanalytiske verktøy og teknologier som er i stand til å gi større innsikt i kundenes data (Nwankpa, 2014).

Kapittel 3 – Metode

3.1 Forskningsdesign

Forskningsdesign, også kalt *prosjektutformingsstadiet*, er en overordnet plan som undersøkelsen bygger på. Man starter med en problemstilling og gjør en vurdering på hva og hvem som skal undersøkes og hvordan man skal gjennomføre undersøkelsen fra start til slutt for å besvare forskningsspørsmålet.

Et forskningsdesign kan deles inn i tre design; undersøkende, deskriptivt og kausalt (Ghuri & Grønhaug, 2005, p. 57-60). Deskriptivt design går ut på å få en

beskrivelse av hendelser, personer eller situasjoner. Her starter gjerne forskningsspørsmålet med hvem, hva, hvor, når eller hvordan (Saunders et al., 2016, p. 175). Ved et kausalt forskningsdesign ser man på årsakssammenhenger mellom variabler. Her ser man da på en situasjon eller et problem og forklarer sammenhengene mellom variablene (Saunders et al., 2016, p. 176). I vår oppgave skal vi ikke beskrive en situasjon eller hendelser og vi kommer heller ikke til å se på sammenhenger mellom ulike variabler. Vi mener derfor at undersøkende design vil være best egnet forskningsdesign. Dette er fordi forskningen rundt dette området er relativt ny og det foreligger begrenset data på området knyttet til revisjonskvalitet ved bruk av digital revisjon, samtidig som vi ønsker å få innsikt i dette emne. Som følge av at det er lite forkunnskaper om dette temaet ønsker vi derfor å benytte en induktiv tilnærming til denne studien, hvor vi går fra empiri til teori (Saunders et al., 2016, p.166). Denne tilnærmingen skal ikke utvikle ny teori, men gi ny innsikt i temaet og et grundigere teoretisk perspektiv (Saunders et al., 2016, p.168).

3.2 Forskningsmetode og forskningsstrategi

Forskningsmetode og forskningsstrategi handler i større grad om teknikken og strategien som benyttes for systematisk og velordnet innsamling av data. Dette er nødvendig for å innhente informasjon som er nødvendig for å besvare forskningsspørsmålet (Ghauri & Grønhaug, 2005, p. 109). Man skiller mellom kvantitativ og kvalitativ metode. Ved bruk av en kvantitativ metode vil dataene fremkomme i form av tall, mens ved bruk av kvalitativ metode vil ikke dataene fremkomme i form av tall, men heller gi forskeren mulighet til å studere informantene i deres naturlige settinger og tolke deres tanker og holdninger. For å få en dypere forståelse av temaet har vi valgt å benytte en kvalitativ tilnærming, som vil gi oss mulighet til å komme tettere på informantene for å nå frem til de spørsmålene vi ønsker svar på. I lys av studiens problemstilling vil kvalitativ forskning være en bedre egnet tilnærming ettersom rik data (data som ikke presenteres i form av tall) vil være mer hensiktsmessig når studiens formål er å få oversikt over utviklingen i digital revisjon, innsikt i forskjellene mellom tradisjonell revisjon og digital revisjon, hva som anses som god revisjonskvalitet, og hvordan revisjonskvaliteten påvirkes ved bruk av digital revisjon. Det er i dag lite forskning og oppdatert faglitteratur knyttet til digitalisering av revisjon, og vi

mener derfor at kvalitativ forskningstilnærming, gjennom et undersøkende design, er den mest hensiktsmessige metoden for å besvare vår problemstilling vår forståelse og erfaring tilsier at det benyttes mer digitale verktøy i 2021 enn tidligere år. I tillegg vil bruk av kvalitativ metode gi bedre muligheter for å formidle informantenes tanker og syn.

3.3 Datainnsamling

Metoden vi har valgt å benytte for datainnsamling i denne utredelsen er intervju, ettersom det i denne studien er ønskelig å få frem ulike meninger og synspunkter fra flere informanter i revisjonsbransjen angående den digitale utviklingen, forskjeller og likheter mellom tradisjonell revisjon og digital revisjon, bruk av digital revisjon for å sikre revisjonsbevis og hvordan digital revisjon påvirker revisjonskvaliteten. Denne intervjuformen gir informanten mulighet til å uttrykke seg med egne ord, og har som formål å fremme informantens perspektiv på et fenomen eller situasjon (Johannessen et al., 2020, p. 106). Samtidig gir denne metoden forskerne mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål underveis som bidrar til å underbygge problemstillingen, og gir forskerne mulighet til å gå nærmere inn på spørsmålet der dette anses hensiktsmessig (Saunders et al., 2016, p. 391).

Svakheter og utfordringer ved bruk av kvalitative intervjuer har også blitt vurdert ved valg av datainnsamlingsmetode. Kvalitativt intervju er bedre egnet enn tradisjonelle spørreskjemaer som benyttes ved kvantitativ metode. For å lykkes med å skape en naturlig dialog mellom informantene og forskerne er det viktig at relasjonen preges av tillit. En utfordring kan derfor være at informantene er ubekvemme og/eller uvillige til å dele relevant informasjon. Gjennom nøye utvelgelse av informanter, omtalt i delkapittel *3.3.1 Valg av kandidater*, og anonymisering av informantenes identitet, forsøkes denne utfordringen å begrenses. En annen ulempe med datainnsamlingsmetoden er at det kan være en tidskrevende og vanskelig prosess å rekruttere informanter, samt bearbeidelse av store mengder informasjon (Marshall & Rossman, 2011, p. 145-146). Sistnevnte er allikevel nødvendig for å besvare studiens problemstilling på en god måte. Utfordringen knyttet til rekrutteringen anses ikke å være til hinder for denne studien, da forskerne gjennom kjennskap til bransjen og opparbeidet nettverk har tilgang til potensielle informanter.

Kvalitative intervjuer deles inn i strukturerte-, semistrukturerte- og ustrukturerte intervjuer (Mehmetoglu, 2004, p. 68). Det er ved gjennomførelse av intervjuene ønskelig å gi informantene frihet til å uttrykke seg, samtidig som forskerne skal gis muligheter til å stille oppfølgings spørsmål og følge opp utsagn. Intervjuene vil gjennomføres med en kombinasjon av forhåndsbestemte spørsmål og mulighet til å snakke fritt rundt temaene som tas opp, i tillegg til oppfølging av utsagn, noe som taler for at semistrukturerte intervjuer legges til grunn (Mehmetoglu, 2004, p. 69-71).

3.3.1 Valg av kandidater

Det er vanskelig å begrunne hvor mange informanter som er optimalt å intervjuer da det ikke finnes noen øvre eller nedre grense på populasjonen i teorien. For å innhente tilstrekkelig data til å besvare studiens problemstilling må det gjennomføres nok intervjuer. Vurderingen av antall nødvendige intervjuer gjøres ved punktet som kalles datametning (engelsk: data saturation). Datametning oppnås når man ved gjennomføring av nye intervjuer har fått lite eller ingen ny informasjon om temaet (Saunders et al., 2016, p. 297). Dette er videre omtalt i delkapittel 3.3.3 *Gjennomføring av intervju*. En slags tommelfingerregel ved semistrukturerte intervjuer er at utvalget bør være på minst 5-25 stykker (Saunders et al., 2016, p. 297). Ved utvelgelsen av kandidater i intervjustudier er det viktig å velge informanter som kan uttale seg på en reflektert måte om det aktuelle temaet. På bakgrunn av dette har vi benyttet en strategisk utvelgelse av informanter. Dette er gjort ved å velge ut informanter som innehar de egenskapene og kvalifikasjonene som er relevante for vår problemstilling.

I vår utvelgelse av informanter har vi valgt å definere vår populasjon som statsautoriserte revisorer (manager og oppover) med erfaring innen digitalisering av revisjon eller fagpersoner med tilsvarende utdannelse og erfaring. Vi ønsker i hovedsak både informanter som har erfaring med digital revisjon til daglig, har interesse for utvikling og bruk av digitale verktøy eller informanter som har jobbet innen fag- og innovasjonsavdelingen for å sikre at vi får nok informasjon om hvordan bruken av digitale revisjonsverktøy og analyser knyttes opp til revisjonsmetodikken og hvordan revisjonskvaliteten kan ha en innvirkning ved

bruk av dette. Det finnes mange revisjonsfirmaer i Norge og kunnskapsnivå er varierende hos de ulike revisorene. Vi har derfor valgt å ta utgangspunkt i revisorer fra de fem store revisjonsselskapene i Norge, omtalt som *Big5*. Revisjonsselskapene som omfattes av *Big5* er BDO, Deloitte, EY, KPMG og PWC. Basert på erfaring og samtaler med andre revisorer i andre selskaper er vårt inntrykk at utviklingen og kunnskapen rundt studiens problemstilling er lavere hos de mindre revisjonsselskapene. De største revisjonsselskapene i Norge hadde i 2020 en markedsandel på omtrent 80% av selskaper med over 100 millioner i omsetning i 2020 (Losnegård, 2021) og på verdensbasis omtrent 50% av alle offentlige selskaper (Murphy, 2021). I denne sammenheng vil derfor digital revisjon være mer nyttig for store selskaper med svært store datamengder. Vi vet også at det gjøres store investeringer i de fem store revisjonsselskapene knyttet til utvikling av teknologiske verktøy og digitalisering, hvor blant annet Helix og Canvas (EY), Halo (PwC), Clara (KPMG), Optix (Deloitte) og Heartbeat (BDO) er egenutviklede verktøy hos de fem store (Foth & Lorentzon, 2021). På en annen side er de store selskaperes metodikk og verktøy utviklet på et globalt nivå hvor revisjonsplikten er mye høyere enn i Norge, og disse verktøyene er ikke like godt tilpasset i mindre skala, noe som taler for at vi at burde inkludert noen mindre revisjonsselskaper i utvalget vårt. Ved valg av små og mellomstore revisjonsselskaper kunne man muligens fått en mer praktisk tilnærming til hvordan den digitale revisjonen tilpasses i mindre selskaper og hvordan disse sikrer revisjonskvaliteten knyttet til dette. Samtidig er vår erfaring at det i stor grad benyttes excel som verktøy, og sammenligningsgrunnlaget vil derfor ikke bli like godt som for de fem store revisjonsselskapene.

I tillegg til revisorer fra de store revisjonsselskapene, har vi gjennomført intervjuer med representanter fra Den norske Revisorforeningen (DnR). Dette er en interesse- og kompetanseorganisasjon for statsautoriserte revisorer i Norge som blant annet har en aktiv rolle i utvikling av revisjons- og regnskapsfaget nasjonalt, i Norden, EU og globalt (Den norske Revisorforeningen, 2021). Erfaring fra gjennomførelsen av intervjuene viser at det kom frem nye perspektiver på den digitale utviklingen, bruk av digital revisjon og påvirkningen dette har på revisjonskvalitet i de første intervjuene, mens de to siste intervjuene ikke tilførte nye perspektiver som ikke allerede var diskutert i tidligere intervjuer. Antall

gjennomførte intervjuer og informanter anses å være tilfredsstillende for denne studien, selv om det ikke kan utelukkes at nye perspektiver ville kommet frem ved gjennomføring av flere intervjuer.

Til vår studie har vi intervjuet totalt seks praktiserende revisorer, hvorav fire av disse jobber i fagavdeling. Samtlige av de praktiserende revisorene har bakgrunn og god kjennskap knyttet til digital revisjon. De resterende informantene er to representanter fra DnR. Totalt gjennomførte vi seks semistrukturerte intervjuer. Fire av intervjuene ble gjennomført med ett intervjuobjekt og to av intervjuene med to intervjuobjekter. Gjennomførelse av gruppeintervjuer (intervju med flere intervjuobjekter) stiller noe høyere krav til forskerne. For å belyse studiens problemstilling er man avhengig av innspill fra alle informantene i gruppeintervjuet. Det er lett for informantene å bli påvirket av hverandres svar, og det er derfor essensielt at forskerne sørger for en god meningsutveksling og flyt i diskusjonen mellom informantene. Et gruppeintervju vil gi breddekunnskap om et snevert tema, men taletiden per informant er kortere enn om intervjuet hadde blitt gjennomført alene (Johannessen et al., 2020, p. 130-131). Utfordringen er møtt ved å forsøke og rette spørsmålet til begge informantene. Dersom én av informantene har besvart spørsmålet, har forskerne stilt spørsmålet på nytt til informanten som ikke har besvart spørsmålet. Gruppeintervjuene har medført gode diskusjoner og felles forståelse rundt andre vinklinger på temaet.

3.3.2 Rekruttering

Vurderingen som er gjort knyttet til utvelgelsen av informanter er basert på tilgjengelige ressurser, tidsramme og hva som er ansett å være mest hensiktsmessig. Informantene fra revisjonsselskapet EY er valgt ut ved direkte kontakt med senior manager i fagavdeling, som foreslo at intervjuet også inkluderte en annen senior manager fra fagavdeling. Informantene i revisjonsselskapet BDO er valgt ut ved å kontakte tidligere medarbeider fra EY som byttet jobb til BDO for to år siden. Vedkommende satt oss i kontakt med erfaren leder, som i tillegg til å stille til intervju henviste oss til manager i BDO som også jobber i fagavdeling. Vi fikk en kontaktperson fra Deloitte fra tidligere medstudent og en kontaktperson fra KPMG fra tidligere EY ansatt. Vi fikk først avslag på forespørselen til Deloitte og lyktes ikke å få svar fra KPMG. Videre har

en annen partner i EY bistått i identifisering av potensielle informanter i øvrige revisjonsselskaper som inngår i *Big5*, som oppfyller kravene innenfor den fastsatte populasjonen og som vurderes å oppfylle kravet til hensiktsmessighet. Studiens analyse vil basere seg på informasjon fra informantene i BDO (tilhørende Oslo), EY (tilhørende Oslo og Drammen), Deloitte (tilhørende Gjøvik) og PwC (tilhørende Oslo), i tillegg til DnR (tilhørende Oslo). Informantene i DnR er kontaktet direkte via foreningens nettside.

Potensielle informanter er kontaktet på epost med informasjon om studiens problemstilling, omfang og spørsmål om hvorvidt de selv mener deres kunnskap, tanker og ideer kan bidra til å belyse problemstillingen. Basert på informantenes egne vurderinger, samt andre erfarne revisorer, av informantenes hensiktsmessighet, vurderes valg av populasjon å kunne bidra til å belyse studiens problemstilling på en god måte. Videre har forslag til ulike tidspunkter for intervjuet blitt sendt til informantene, i tillegg til et informasjonsbrev med praktisk informasjon om gjennomførelse av intervjuet.

I *tabell 2* under følger en oversikt over stillingstittel, arbeidserfaring, utdanning og hvor lang tid intervjuet tok for de ulike informantene.

Informant	Tittel	Arbeidserfaring	Utdanning	Lengde på intervju
1 – gruppeintervju 1	Seniorrådgiver	10 års erfaring i revisjon og 10 år med rådgivning.	MRR	60 minutter
2 – gruppeintervju 1	Rådgiver	1 års erfaring i offentlig revisjon og 23 år i privatrevisjon.		
3 – gruppeintervju 2	Senior manager - Statsautorisert revisor	10,5 års erfaring i revisjon og 4 års erfaring med regnskap	MRR	60 minutter
4 – gruppeintervju 2	Senior manager - Statsautorisert revisor	12 års erfaring med revisjon	MRR	
5	Manager - Statsautorisert revisor	8 års erfaring med revisjon	MRR	75 minutter

6	Manager - Statsautorisert revisor	15 års erfaring i revisjon.	MRR	45 minutter
7	Direktør - Statsautorisert revisor	28 års erfaring i revisjon – Implementering av metodikk og revisjonsverktøy	MRR	45 minutter
8	Leder i digital revisjon	IT-revisjon og datanalyser i 4 år. Internrevisjon i 4 år. Leder digital revisjon i 5 år.	Dataingeniør og MBA	45 minutter

Tabell 2 - Informasjon om informantene

3.3.3 Gjennomføring av intervju

Intervjuet med DnR ble gjennomført i foreningens lokaler i Oslo. Intervjuene med revisorer i de store revisjonsselskapene er gjennomført via teams. Dette først og fremst med tanke på fleksibel gjennomføring i forhold til passende tidspunkt for både informantene og forskerne. For samtlige av intervjuene som ble gjennomført via teams ble møtet koblet opp på begge forskernes PC-er for å forhindre tap av informasjon dersom tekniske problemer eller tap av internettilkoblingen skulle forekomme. Informantene ble opplyst om at intervjuene ville ta mellom 45-60 minutter, noe som viste seg å være tilstrekkelig med tid med unntak av én informant hvor intervjuet ble gjennomført på 75 minutter. Tillatelse til å ta opp intervjuet med lydopptak ble forespurt informantene i epost i forkant av intervjuet, med den begrunnelse av at dette vil gjøre forskerne mer fokusert på intervjuet fremfor skriftlig dokumentasjon. Opptak har vært ønskelig for å hindre at informasjon går tapt eller at noe blir misforstått under selve gjennomføringen. I tillegg vil lydopptak sikre en mest mulig korrekt transkribering av intervjuene. Fem av intervjuene ble gjennomført med lydopptak, hvor det ble benyttet to lydopptakere for å minimere risiko for at informasjon går tapt under eller i etterkant av intervjuet. Én informant ønsket ikke lydopptak av intervjuet. I dette tilfelle hadde den ene forskeren fokus på selve intervjuet, mens den andre aktivt hadde fokus på den skriftlige dokumentasjonen.

Samtlige av intervjuene ble gjennomført med utgangspunkt i intervjuguiden, se vedlegg 1. Intervjuguiden baserer seg på en semistrukturert intervjuform, og er delt inn i tre hoveddeler. Alle intervjuene ble gjennomført i samme rekkefølge innenfor de tre hoveddelene, og det ble etterstrebet at alle punktene i intervjuguiden innenfor alle hoveddelene ble diskutert. Gjennomføringen av intervjuene medførte ikke ytterligere utvidelse av intervjuguiden, da det ikke ble tatt opp nye temaer eller ideer blant informantene, ref. datametning som omtales under *3.3.1 Valg av kandidater*.

Vi har valgt å anonymisere resultat- og analysedelen i utredningen av hensyn til informantene. Dette ble kommunisert til informantene i begynnelsen av intervjuet. På denne måten gis informantene frihet til å svare åpent og ærlig på alle spørsmål som stilles under intervjuet. Alle informantene ble forespurt i slutten av intervjuet om de ønsket oversendt ferdig transkribert intervju og/eller utkastet til resultat- og analysekapitlet i masteroppgaven før endelig sensur. Av totalt 8 informanter ønsket to av informantene tilsendt transkribert intervju, tre av informantene ønsket tilsendt utkast til masteroppgaven mens to av informantene ikke ytret ønske om oversendte dokumenter.

3.3.4 Transskribering

Etter gjennomføring av intervjuene har vi brukt en del tid på å gjøre om fra tale til tekst. Under selve intervjuene ble det tatt enkle notater, men for å få med mest mulig informasjon har vi transkribert samtlige av intervjuene i full tekst på grunnlag av lydopptakene. Selve prosessen med transkribering er avhengig av blant annet lyd kvalitet, skrivehastighet og hvilke detaljer som er gitt under intervjuet. Lydopptakene har vært av grei kvalitet og informantene har vært tydelige i sine svar. Videre har vi forsøkt å konvertere mest mulig ordrett hva informantene har sagt, men med noen begrensninger som digresjoner, gjentakende setninger og andre ting som ikke er relevant for oppgaven. Av dokumentasjonshensyn har alle lydopptakene blitt ivarettatt i sin helhet frem til sensur faller.

3.3.5 Analyse av datamateriale

Informantenes uttalelser har, basert på de transkriberte intervjuene, blitt strukturert etter tema for å tilrettelegge for en tematisk analyse (thematic analysis) av dataene. Dette gjør det lettere å identifisere temaer og mønstre på tvers av de innhentede dataene (Saunders et al., 2016, p. 729). Vi har i denne prosessen utelatt informantenes utsagn og kommentarer som ikke er egnet til å belyse problemstillingen. Dette er gjort ved å sammenfalle alle intervjuene stikkordsmessig i et dokument hvor vi har trukket frem det viktigste under hvert tema og brukt dette videre i våre resultater og analyse. Vi har etterstrebet å sammenfatte svarene slik at oppgaven får en mer sammenhengende tekst, hvor siteringer har blitt brukt for å fremme eksempler og formuleringer som gir ytterligere dybde og forklaring. Vi vil presentere resultatene i form av likheter og ulikheter i informantenes utsagn og kommentarer i kapittel 4 – *Resultater og analyse*, hvor det transkriberte dokumentet benyttes som grunnlag. Videre vil vi også i kapittel 4 – *Resultater og analyse* se på sammenhengen mellom de tematisk organiserte resultatene og det som kommer frem i teorijennomgangen. Grunnlaget for konklusjonen som blir presentert i kapittel 5 – *Avslutning og konklusjon* vil bygge på oppsummeringen av resultatene i kapittel 4 – *Resultater og analyse*.

3.4 Validitet og reliabilitet

Reliabiliteten, også betegnet som pålitelighet, sier noe om i hvilken grad en studie kan etterprøves, stabiliteten i målingene og hvor nøyaktig datainnsamlingen er foretatt. Målingen av reliabilitet gjøres på en skala fra høy til lav, hvor høy reliabilitet oppnås dersom det oppnås det samme resultatet ved gjentakelse av studien, og lav reliabilitet oppnås dersom det *ikke* oppnås samme resultat ved gjentakelse av studien. Ved en kvalitativ forskning er kravet om reliabilitet mindre hensiktsmessig enn for kvantitativ forskning, noe som vil si at reliabiliteten vil være lav. Begrunnelsen for dette skyldes at samtalen/intervjuet styrer datainnsamlingen, og forskeren kan enkelt påvirke utslagsgivende faktorer som eksempelvis informantenes måte å tenke på, kommunikasjonen med informantene og tolkning av svarene som gis. Selv om disse faktorene taler for en lav reliabilitet er det måter å styrke reliabiliteten på gjennom kvalitativ forskning,

som blant annet en beskrivelse av hvordan intervjuene er gjennomført og hvilke vurderinger vi som forskere har gjort underveis.

I undersøkelsen vil det være flere faktorer som kan påvirke reliabilitet i denne studien. For det første så har vi gitt liten informasjon til informantene og ikke sendt ut intervjuguide på forhånd. Dette vil kunne være med på å øke reliabiliteten av vår studie ettersom de ikke kan forberede seg i like stor grad og snakke fritt om temaet. På denne måten vil vi kunne få en mer flyt i samtalen og da mulig mer informasjon rundt temaet vi undersøker. For det andre har vi har brukt semistrukturerte intervjuer og det vil dermed kunne være en viss grad av variasjon i intervjuene, noe som gjør at det kan bli vanskelig å gjenskape de samme resultatene hvis studien skulle gjennomføres på nytt. For det tredje så har vi gjennomført to av intervjuene med flere enn en informant (etter ønske fra informantene). Dette kan gjøre at de påvirker hverandres svar, samtidig som det også kan føre til diskusjon og da til mer informasjon rundt temaet. Det siste som kan påvirke reliabiliteten er at vi nesten ikke har hatt fysisk oppmøte ved gjennomføring av intervjuene, noe som kan medføre at vi kan ha mistet verdifull informasjon gjennom det visuelle aspektet som kroppsspråk. Her er det vanskelig å vite om informanten har forstått spørsmålet i like stor grad eller om informanten er distraheret. Vi opplevde ikke at informantene var distraherete under intervjuene og prøvde å forsikre oss om at de forstod spørsmålene eller omformulerte spørsmålet. Ved bruk av intervjuer kan det være en risiko for at informantene holder tilbake informasjon de ikke ønsker å dele eller diskutere, da det er informasjon som kan være sensitivt (Saunders et al., 2016, p 397). I intervjuene har vi derfor prøvd å redusere dette ved å unngå sensitiv informasjon, både personlig og hos arbeidsgiveren. Det ble presisert fra forskernes side at vi ønsket deres personlige erfaring og faglig diskusjon knyttet til bruken av digital revisjon og hvordan de mener dette påvirker revisjonskvalitet. Dette for at informantene ikke skulle holde tilbake informasjon i frykt for at deres svar skulle generaliseres som representativt for selskapet de jobber i.

Validiteten sier noe om i hvilken grad resultatene fra en studie er gyldige eller relevante for de problemstillingene som skal belyses (Store norske leksikon, 2021a). Man skiller mellom intern og ekstern validitet. Intern validitet sier noe om

i hvilken grad resultatene er gyldige for det utvalget og det fenomenet som er undersøkt, altså troverdigheten i det som undersøkes, mens ekstern validitet sier noe om i hvilken grad resultatene kan overføres til andre utvalg og situasjoner. I denne studien vil den interne validiteten styrkes ved at utvalget vårt omfatter erfarne ansatte innenfor både fag- og innovasjonsavdelinger og revisjonsavdeling hos flere av de store revisjonsselskapene. Vi har gjennom vår studie etterstrebet at de ulike informantene representerer flest mulig av de ulike revisjonsselskapene innen Big5, nettopp for å styrke validiteten i studien. Utover dette gis det en grundigere forklaring av metoden for intervjuene, transkribering, behandling av resultatet og metode for analyse i foregående delkapitler i Kapittel 3, noe som bidrar til å styrke den interne validiteten.

Som følger av at funnene i vår studie ikke kan generaliseres vil den eksterne validiteten være lav. Sannsynligheten for å kunne generalisere funnene ville vært større ved bruk av en kvantitativ metode, men som argumentert i delkapittel 3.1 *Forskningsdesign*, 3.2 *Forskningsmetode og forskningsstrategi* og 3.3 *Datainnsamling* ville det ikke vært hensiktsmessig å benytte kvantitativ metode for å belyse studiens problemstilling. Generalisering vil dermed ikke ha et formål ved bruk av kvalitativ metode.

Kapittel 4 – Resultater og analyse

I dette kapittelet vil vi ta for oss resultatene av intervjuene og analysere disse i sammenheng med teorijennomgangen i kapittel 2, for å besvare forskningsspørsmålene og studiens problemstilling som ble presentert i delkapittel 1.2 *Problemstilling*. Vi vil presentere deler av intervjuene som er relevante for å finne svar på blant annet forskjeller og likheter ved bruk av digital revisjon sett mot den tradisjonelle revisjonen, hvor langt den digitale utviklingen har kommet og om den digitale revisjonen har noen påvirkning på revisjonskvaliteten, og i så tilfelle i hvilken grad.

Kapitlet er strukturert basert på oppbyggingen i kapittel 2 – teori. Innledningsvis ønsker vi å se på forskjellene mellom digital revisjon og tradisjonell revisjon når det gjelder de ulike stegene i revisjonsprosessen. Videre vil vi se generelt på

digital revisjon, før vi avslutningsvis ser på hvordan revisjonskvaliteten påvirkes av digital revisjon.

4.1 Digital revisjon versus tradisjonell revisjon – revisjonsprosessen

Det første vi har vært interessert i å undersøke er forskjellene i de ulike stegene i revisjonsprosessen ved bruk av digital revisjon kontra den tradisjonelle revisjonen. Analysen bygger på stegene i revisjonsprosessen som ble presentert i delkapittel 2.2 i teoridelen.

4.1.1 Oppdragsvurdering

Informantene har forskjellige oppfatninger om hvilken innvirkning den digitale revisjonen vil ha på oppdragsvurderingen. Informant 3 og 4 mener at hovedforskjellen mellom digital revisjon og tradisjonell revisjon er startpunktet, hvor man ved digital revisjon har et «data-first»-tanke sett som vil gi veldig mye og god innsikt, og som åpenbart vil spille inn på revisors forståelse av kundenes interne kontroll. Informant 6 mener også at dette kan bidra til å tidlig redusere risikoen i kundeporteføljen. Informant 7 tror at digitale løsninger som «Know Your Client»-handlinger vil kunne bedre relasjoner og avdekke hvitvasking. Dette er også punkter som Informant 1 og 2 trekker frem og mener er viktig for blant annet å avdekke om kunder er PEP, avdekke risikoer og røde flagg. Samtlige av informantene er enige om at oppdragsvurderingen i stor grad utføres basert på tradisjonell revisjon, som beskrevet i delkapittel 2.2.1 i teoridelen, per i dag, men at det er tydelig rom for å forbedre dette steget i revisjonsprosessen ved bruk av digital revisjon. Informant 6 mener at man tidlig i oppdragsvurderingen bør gjøre analytiske handlinger for å være i stand til å stille de riktige spørsmålene til kunde. Informant 5 mener videre at den manglende bruken av digital revisjon i oppdragsvurderingen ikke nødvendigvis vil være et stort problem for de store revisjonsselskapene, men at det kan ha en større innvirkning på de små revisjonsselskapene. I de store revisjonsselskapene vil kundene som regel være av en større størrelse som medfører at man har et større nettverk av folk med spesialisering som har tid til å utføre gode oppdragsvurderinger. De små revisjonsselskapene vil være mer personavhengig, og en aktuell problemstilling for disse revisjonsselskapene vil være: *«har man muligheten og kompetansen til å revidere en kunde der det ikke er noen vei uten dataanalyseteknikker – og motsatt*

må man vurdere om man er villig til å ta på seg kunder som overhodet ikke er digitalisert» (Informant 5).

4.1.2 Revisjonsstrategi og revisjonsplan

Omtrent alle informantene nevner at den største forskjellen ved digital revisjon kontra tradisjonell revisjon når det gjelder revisjonsstrategi og revisjonsplan først og fremst knytter seg til risikovurdering. Selve risikovurderingen vil bli diskutert i delkapittel 4.1.3, men informantene sier at ved bruk av digital revisjon vil man få en bedre innsikt i populasjonen og dermed en grundigere risikovurdering. Det vil kunne gi en grundigere risikovurdering fordi man kan segmentere populasjoner ved bruk av analyser som kan gi en bedre revisjonsstrategi og da en mer spesifikt rettet og spisset revisjonsplan. Her har det vært vanskelig å få noe spesifikt fra informantene, men Informant 7 er usikker på om det vil ha noe særlig innvirkning på revisjonsstrategien fordi revisor uansett må kartlegge prosessene, arbeidsdeling og internkontrollen. Hun har ikke klart å se noe potensial der helt enda. Hun tror allikevel at man kan gå en mer effektiv strategi ved å kombinere analyser og internkontroll. Informant 8 sier at man bør gå for en mer «Test av kontrollstrategi» som følge av ny ISA 315. Her mener informanten at det er dumt å gjøre mer jobb for samme resultat og at man derfor bør utnytte muligheten ved å teste TOC-er i mye større grad, noe som vil gi mindre detaljtesting. I planleggingen av revisjonen (strategi og plan) må man ved digital revisjon gjøre en vurdering på hvor enkelt det er å få tak i og strukturere data. Det må også gjøres en vurdering på om man har kompetanse til å gjennomføre de handlingene man ønsker. En annen forskjell mellom den digitale- og tradisjonelle revisjonen, og som Informant 1 og 2 trekker frem, er at den digitale revisjon vil kunne medføre standardisering av revisjonshandlinger (og arbeidspapirer) som resulterer i at revisorene på tvers av revisjonsselskaper gjør mer likt arbeid enn når man jobber med tradisjonell revisjon, og at dette kan føre til mindre substansrettet revisjon. Flere av informantene nevner at antall revisjonshandlinger og detaljtester kan bli redusert ved bruk av digital revisjon og dataanalyser fordi man har kontroll på 100% av populasjonen. Det trekkes også frem at dataanalysene kan dekke flere regnskapslinjer, men at det er en mulighet for at man må gjøre nye revisjonshandlinger i forbindelse med verifikasjon av data for å ha kontroll på fullstendighet og gyldighet.

Oppsummert er revisjonsstrategien og revisjonsplanen ganske lik som beskrevet i delkapittel 2.2.2 *Planlegging og strategi* både for digital- og tradisjonell revisjon. Hovedforskjellen ved bruk av digital revisjon er at det kan føre til planlegging av færre og andre revisjonshandlinger, revisjonen kan gå mer i retning av kontrollstrategi fremfor substansstrategi ettersom kravene i ISA 315 endres, og at man kan få en mer spisset revisjonsplan fordi man vil ha en bedre innsikt i virksomheten og transaksjonene. I delkapittel 2.3.2 *Tradisjonell revisjon vs digital revisjon* har vi trukket frem noen forskjeller og likheter, som samsvarer med flere av eksemplene som informantene trekker frem i sine vurderinger, deriblant behandlingen av data, bedre risikovurdering og bedre forståelse av selskapet som noen av forskjellene mellom bruk av digital- og tradisjonell revisjon

4.1.3 Risikovurdering

Risikovurderingsprosessen i tradisjonell revisjon bygger i stor grad på revisors skjønn, erfaringer og bransjeforståelse. Ved spørsmål om hvordan informantene tror risikovurderingsprosessen vil endres ved bruk av digital revisjon er det stor enighet i at denne ikke vil bli vesentlig endret. Informant 3 og 4 mener at måten man utfører risikovurderinger på vil være lik, men at man *«har flere knagger å henge ting på fordi man har mer innsikt i businessen forutsatt at man gjør de nødvendige innledende analysene som en del av planleggingsfasen av revisjonen»*. Ved å innhente dataene, vurdere og granske dataene, få et innblikk i virksomheten, finne outliners og notere ned spørsmål man ønsker svar på, for deretter å snakke med ledelsen vil kunne gi en totalitet og mer informasjon når man skal gjøre risikovurderingene. Informant 1 og 2 mener at man vil få en mer risikobasert angrepsvinkel ved bruk av digitale verktøy fordi man tidlig kan avdekke risikoområder og snakke med ledelsen om vesentlige forhold.

Informant 7 er enig i at risikovurderingsprosessen gjøres ganske likt som ved tradisjonell revisjon, og at digitale verktøy og digital revisjon først kommer til bruk når man skal utarbeide revisjonsplanen. Til motsetning tror Informant 8 at man benytter digitale verktøy og digital revisjon i risikovurderingen uten at man nødvendigvis vet at det er digital revisjon. Dette underbygger han med å gi eksempler om at man henter inn data fra tilgjengelige kilder, lager grafer og

analyserer datagrunnlaget – som i teorien er analytiske handlinger og som kan sees i sammenheng med en form for dataanalyse.

Informant 5 tror at strategien man sitter igjen med når man går løs på revisjonen etter risikovurderingen vil se annerledes ut ved bruk av digital revisjon, og at dette kan medføre færre revisjonshandlinger for revisor.

Ut ifra hva informantene sier så er de fleste enige om at selve prosessen gjøres likt som det som er beskrevet under delkapittel 2.2.2.1 *Vurdering av risiko*. Samtidig nevnes det også blant alle informantene at ved bruk av digital revisjon vil man kunne få gjort en bedre risikovurdering i revisjonen fordi man ser det unormale bedre og kan stille bedre spørsmål til ledelsen. Dette trekkes også frem blant studiene som er gjort av digital revisjon som er presentert i delkapitlene 2.3.2 *Tradisjonell revisjon vs digital revisjon* og 2.3.3 *Muligheter og utfordringer*.

4.1.4 Revisjonshandlinger

Det siste vi ønsket å se på når det gjelder forskjeller på digital og tradisjonell revisjon er hvilke likheter og ulikheter det finnes når det kommer til revisjonshandlinger. Den største ulikheten er populasjonen som revideres, noe som er spesifisert i delkapittel 2.3 *Digital revisjon* samt i flere av overnevnte delkapitler under kapittel 4. I digital revisjon ser man på hele populasjonen, mens man ved tradisjonell revisjon ser på et utvalg eller stikkprøver i populasjonen. Noen av kommentarene til informantene knyttet til revisjon av hele populasjonen er presentert under:

«Helhetlig angrepsvinkel, og ikke så mye regnskapslinje for regnskapslinje og ser hvordan disse spiller sammen» (informant 5)

«Ved bruk av analyseverktøy får man dekt hele populasjonen og får mye mer visuelt bilde av hvordan ting skiller seg ut og får en helt annen dialog med kunden. Mye handler om å innhente forklaringer og utfordre klienten på hvorfor noe skiller seg ut» (informant 6)

«Større komfort til management fordi ved digital revisjon har man sett på hele utvalget som for eksempel ved korrelasjonsanalyse hvor man tester

hele kundefordringene, inntekter og bank mot tradisjonell revisjon hvor man kanskje har testet 0,5% av inntektene. I kommunikasjonen eksternt både mot kunde og til slutt markedet, så har man en mer sikkerhet for det man konkluderer på.» (informant 3 og 4)

«Treffer bedre på risikoer, annen prosess med innhenting av data, mer interessant for kunden og bedre kvalitet» (informant 7)

«100% av populasjonen istedenfor utvalg og det reduserer risikoen for at vi bommer. Her må man altså klare å forklare alle unormalheter og håndtere disse. Gjør alternative handlinger til den ene populasjonen» (Informant 8)

Digital revisjon vil føre til en helt annen prosess med innhenting av data, og man vil benytte en større mengde data enn ved tradisjonell revisjon. Ved tilgang til all data tror Informant 5 at det vil stilles høyere krav til at revisor utnytter dataen på en god måte. Hun tror videre at det kan stilles ytterligere krav til revisor, både fra kunde og eksterne, om at man må gjøre mer ettersom man har tilgang på mer. Vi ser også at *kvalitet* er et ord som blir nevnt fra informantene, som tror at den digitale revisjonshandlinger kan føre til bedre kvalitet på revisjonen. Dette omtaler vi ytterligere under delkapittel 4.3 *Digital revisjon og revisjonskvalitet*.

Revisjonshandlinger er nærmere omtalt i teoridelen, under delkapittel 2.2.3 *Revisjonshandlinger*. Her skiller standarden mellom test av kontroller og substanshandlinger. Informantene er enige at de ikke tror test av kontroller vil bli vesentlig påvirket av digital revisjon, men at man vil se størst endring i omfanget substanshandlinger. Informant 5 informerer at de i hennes revisjonsselskap har trukket ut dataanalyser som en egen type handling i deres metodikk, men at skillene mellom en dataanalyse og analytiske substanshandlinger - som omtales i standardene - er små. Her mener informantene at: Altså at dataanalyse kan brukes innenfor de kravene som settes til substanshandlinger. Hvis dataanalysen ligner mest på en detaljtest, så bruker man kravene fra standarden for dette. Ligner det mest på en analyse, så bruker man kravene fra standarden for analyse. Hun ser ingen problemer med å bruke dataanalyser som en revisjonshandling innenfor det

rammeverket vi har med standardene i dag. Hun tror at mange så på dataanalyser som en ny type revisjonshandling i begynnelsen av den digitale utviklingen, men at flere og flere nå ser på det som en type verktøy man kan bruke innunder det som allerede eksisterer. Hun tror videre at *«i en ny verden med ny ISA 315, som legger opp til grundigere risikovurderinger som kan medføre at man gjør færre handlinger på områder med lav risiko, kan det være at dataanalyser i enda større grad kan finne sin plass»*.

Oppsummert kan det tyde på at informantene er enige i at man vil ha en mer betryggende sikkerhet i konklusjonen ved bruk av digital revisjon, fordi man har sett på 100% av populasjonen og gjort de nødvendige tilleggshandlingene som går utenfor forventning. Vi ser også en klar enighet i at informantene tror en digital revisjon vil kunne føre til mindre detaljtester og at detaljtestingen som gjøres vil knytte seg mer i retning av verifikasjon av dataene fremfor innhenting av revisjonsbevis som benyttes i tradisjonell revisjon.

4.2 Digital revisjon

I denne delen tar vi for oss spørsmål knyttet til digital revisjon. Vi ønsker å få informantene til å fortelle litt om hvordan de definerer digital revisjon, og hvordan revisjonsmetodikken er endret som følge av denne utviklingen. Videre vil vi drøfte utviklingen i bruken av teknologi og digitale løsninger i revisjon, samt se på fordeler, ulemper og risikoer ved bruk av digital revisjon.

4.2.1 Bruken av ny teknologi i revisjon

Innledningsvis forespurte vi informantene om deres tanker rundt bruken av ny teknologi i revisjon, og om hvilke fordeler og ulemper de mener er knyttet til dette. De fleste informantene nevner at de største fordelene ved bruk av teknologi i revisjon er at man får gjort analyse av hele populasjonen eller store mengder data, effektivitet og at man får en mer verdifull revisjon. Informant 7 sier at analyse av hele populasjonen kan gi en bedre forståelse av transaksjonsprosesser og avdekke ny informasjon om risikoer. Informant 3 og 4 nevner i tillegg at revisor får stilt mer presise spørsmål til kundene, og på den måten få en høyere verdi på revisjonen. Effektivitets- og kvalitetsaspektet trekkes også frem. Informant 5 og 8 mener at man ved å automatisere/standardisere trivielle oppgaver

vil både kunne sikre kvaliteten, ved at det legges til rette for at revisjonen gjøres riktig, og man kan bruke mer tid på de verdifulle delene av revisjonen. Noen av disse resultatene er sammenfallende med studien *The Impact of Digitalization on Future Audits* (Fotoh & Lorentzon, 2021) som er presentert i delkapittel 2.3.1 *Digital revisjon*. Studien nevner blant annet at digitalisering av revisjon kan føre til en mer fullstendig revisjon sammenlignet med en utvalgsbasert revisjon, og grunnet automatisering så kan revisor fokusere på mer komplekse og krevende oppgaver. Dette vil også indirekte kunne gi en bedre effektivitet og kvalitet, noe informantene også nevner.

Når det gjelder ulemper med bruk av teknologi i revisjon er det mange forskjellige synspunkter blant informantene. Noe av det som trekkes frem er blant annet begrensninger i dataene, tidkrevende arbeid på grunn av overgang til nye verktøy, kostnadskrevende og at det kan oppleves som dobbeltarbeid. De fleste informantene nevner at det blir mye jobb knyttet til verifikasjon av dataene som benyttes ved at det må sikres at den er fullstendig og riktig.

Vi har også spurt informantene om de kan sammenligne revisjon *uten* eller *ved lite* bruk av digitale verktøy mot revisjon *med* bruk av digitale verktøy. Det som trekkes frem ved revisjon med bruk av digitale verktøy er at man får en bedre kvalitet på revisjonen, det er mindre tidkrevende og at man på de største kundene ville hatt problemer med å komme i mål hvis man ikke benyttet digitale verktøy. Informant 6 mener at kvaliteten på revisjonen ved *lite* eller *ingen* bruk av digitale verktøy ville litt svekket grunnet dårligere risikovurderinger, og Informant 5 mener at det er en fare for at handlingene som utføres ikke utføres tilstrekkelig fordi det tar lenger tid uten digitale verktøy. Det nevnes også at man med digitale verktøy vil kunne gi medarbeidere en mer interessant jobb, og at det er lettere å gi noe tilbake til kunden fordi man får en bedre innsikt i virksomheten.

4.2.2 Revisjonsmetodikk

Flere av intervjuobjektene spesifiserer at det er utviklet egne revisjonsmetodikker i revisjonsfirmaet og at disse i all hovedsak bygger på standardene. Informant 1 og 2 tror at revisjonsmetodikkene som foreligger hos Big5 er strengere enn for de mindre revisjonsselskapene. Dette begrunnes med at veien til mål for de store er

strengere i den forstand at de må følge et visst løp, og at de mindre revisjonsselskapene står friere til å gjøre revisjonen på sin måte. De understreker allikevel at de mindre revisjonsselskapene plikter å utføre revisjonen i tråd med standardene.

Informant 6 og 7 informerer om at det ikke er utviklet egne *digitale* revisjonsmetodikker i revisjonsfirmaene hvor de jobber, men at eksisterende metodikker har fått nye krav i form av at de har «*fått mer klargjøringer og tillegg fordi man gjør digitale ting*». Informant 3 og 4 forteller at det er utviklet en egen digital revisjonsmetodikk hos deres revisjonsfirma, i tillegg til ordinær revisjonsmetodikk, men at denne også tar utgangspunkt i ISA-ene. I motsetning til de overnevnte informantene, forteller to av de øvrige informantene at deres revisjonsfirma bygger på AIPCA sin metodikk som kom i 2016/2017 når det gjelder dataanalyser i revisjonen.

Samtlige av intervjuobjektene ser utfordringer med å få digitaliseringen, i form av big data-analyser, til å passe inn i standardverket. Dette samsvarer med rapporten til IAASB som kom i 2016 som omtalt i delkapittel 2.3.3 *Muligheter og utfordringer*. Informant 4 trekker frem at «*det er noe mismatch ettersom standardene ikke er helt oppdatert når det gjelder utviklingen i big data og teknologi*». Dette understrekes ytterligere av informant 7 som mener at «*ISA-ene henger litt etter og er ikke tilpasset den digitale utviklingen*». Dette samsvarer med studien *The Impact of Digitalization on Future Audits* (Lazarus & Lorenzton, 2021), omtalt i delkapittel 2.3.1 *Digital revisjon*, som mener at digitalisering av revisjonen kan føre til et regulatorisk gap mellom revisjonsstandarder og digitale innovasjoner. Informant 7 mener videre at «*det burde vært mer veiledning og tilleggskrav i standardene for bruken av dataanalyse*». Flere av informantene er dog enige i at det ikke er noen formelle begrensninger i standardene - og metodikkene som bygger på disse - for bruk av dataanalyser, og at dette er et verktøy som kan brukes til å innhente revisjonsbevis så lenge metodikken kan forsvares med at den ligger innenfor *god revisjonsskikk*.

4.2.3 Risikoer

Når det gjelder risikoer ved bruk av digital revisjon er det spesielt to ting som trekkes frem blant informantene. For det første så er det en risiko knyttet til den store datamengden som benyttes, og at man blant annet må sikre at denne er gyldig og fullstendig. Grunnen til at gyldighet og fullstendighet anses å være en risiko er at dataene kan være manipulert av kunden eller at noe av dataene er mistet på veien fra regnskapssystem til digitale verktøy. Risikoen knyttet til disse to påstandene kan sikres ved å teste dataen mot underliggende dokumentasjon eller gjøre skjønnsmessige vurderinger knyttet til dataen. En annen risiko ved digital revisjon er at vedkommende som utfører ikke har en forståelse av revisjonen og/eller de handlingene man gjør. Informantene nevner blant annet følgende:

«En fare for at man ikke tenker selv. Stoler for mye på system og hva som kommer ut» (Informant 1)

«En annen risiko er at man må ha folk som kan det + at man må lære opp folk i bruk av det. Det er vanskelig i dataanalyseverden å få noe som virkelig gir bevis fordi alle kundene er så forskjellige. Kundene bruker forskjellige systemer, rådataen man tar ut er forskjellig og det er flere tekniske utfordringer bak det for å kunne få analyser som virkelig gir godt bevis.» (Informant 5)

«Avhengig av å kjenne dataene, businessen, risikoene, trendene og utfordringene for det området man skal se på for at analysen skal gi noen verdi.» (Informant 4)

«En risiko for at teamet ikke forstår hvordan det skal brukes og tilleggskravene rundt.» (Informant 7)

«De som ikke gjennomfører er ikke gode nok og klarer ikke å fange opp feil eller ikke gjør det iht metodikk» (Informant 8)

Ettersom digital revisjon er såpass nytt er man avhengig av å ha kompetente folk og tilstrekkelig opplæring i metodikk og verktøy slik at man kan redusere risikoen knyttet til forståelse av denne typen revisjon og at digitale verktøy ikke skal bli en

begrensning. Her kan også tilgjengelighet av materiale og eksempler til utførelse i digital revisjon være tiltak for å hjelpe til med utviklingen/opprettholdelse av kompetanse. En av informantene nevner også at økningen i digitalisering vil øke utdanningen og praksiskravet knyttet til revisjonsprofesjonen.

Flere av informantene nevner de samme utfordringene som følger av rapporten fra IAASB som kom ut i 2016. Noen av funnene i rapporten er beskrevet under delkapittel 2.3.3 *Muligheter og utfordringer*. Kompetanse, datainnsamling og opplæring er felles utfordringer som nevnes blant informantene og som også fremkommer i rapporten når det gjelder risikoer ved digital revisjon.

4.2.4 *Utviklingen i digital revisjon*

Når det gjelder utviklingen i digital revisjon er informantene enige om at det er et todelt skille mellom dataanalyser og robotisering. Informant 3 og 4 mener at utviklingen er i en modningsfase, og forteller at *«verktøyene har vært her siden 2013, men har over årene blitt mer brukervennlige, kjappere og utvidet i forhold til mulighetene for hva man kan gjøre av handlinger»*. De mener at utviklingen stort sett har dreid seg om tilpasninger i excel som gir mulighet til å lese store mengder data. Informant 6 mener man ser god effekt av å gjøre analyser, og tror at effektiviteten kan føre til mer lønnsomhet som igjen kan dra digitaliseringen fremover. Han mener allikevel at *«block chain og robotisering ligger lenger frem i tid»*.

Informant 5 og 7 mener at man har sett en ekstrem utvikling i robotisering, effektivisering og standardisering bare i løpet av de siste 3-5 årene, men er enige i at utviklingen fortsatt er i en modningsfase. Informant 4 mener at *«det er her mulighetene ligger»* og understreker at det forutsetter at man jobber mer med integrasjonsløsninger med kundens eksterne systemer. Begrensningene i utviklingen ligger også i hvor langt kundene selv har kommet.

Dataanalyser i seg selv er ikke noe nytt, og informant 5 synes det er utrolig at man ikke har kommet lenger i denne utviklingen. Hun mener at grunnen til dette er at *«dataanalyser er mer komplisert, det krever tid og det er vanskelig å få til en «one size fits all»-analyse»*. Hun tror videre at Covid-19 har tvunget mange av

revisjonsselskapene og kundene til å satse mer på digitale verktøy, og håper at man kan få en fremgang i utviklingen av dataanalyser ved å «*integre digitale verktøy som en del av opplæringen av revisorer og få hver enkelt i stand til å utføre dataanalyser, forstå det og bruke det som en teknikk*». Denne tilbakemeldingen samsvarer mye med artikkelen *Act or Be Acted Upon: Revolutionizing Accounting Curriculumns with Data Analytics* (Richardson & Vernon, 2021) som omtales i delkapittel 2.3.1 *Digital revisjon*, hvor det kommer frem at revisor bør ha et mer analytisk tankesett og ha dette i fokus i opplæring og utdanning for å kunne bygge ferdigheter innen dataanalyse. Informant 7 mener også at IT-kompetanse og interesse for det digitale er forutsetninger som må ligge til grunn for å klare å dra den digitale utviklingen enda lenger.

4.2.5 Fordeler og ulemper

For at vi skulle forstå bakgrunnen for at man har gått over til en mer digital revisjon har vi spurt informantene om hva de mener er den viktigste driveren for bruk av digital revisjon og hvilket potensiale de ser for seg ved at revisjonen blir mer og mer digital. Ordene som går igjen blant informantene når det gjelder den viktigste driveren er *effektivitet, verdifull innsikt og økt kvalitet*. Når det gjelder effektivitet så er det viktig at digital revisjon viser at det kan erstatte det man gjorde tidligere slik at det ikke blir en tilleggshandling. Store transaksjonsvolum gjør at man er avhengig av digitale verktøy og datanalyser for å komme i mål, og bruken av data gjør det enklere å gjøre revisjonen effektiv. Gjennom digitale løsninger som standardisering og automatisering av datainnhenting, strukturering av data og input til analysene vil dette føre til at revisjonen blir enda mer effektiv. Videre forteller informantene at det gir en verdifull innsikt da man ser på hele populasjonen, noe som vil gi en bedre forståelse av virksomheten og en bedre risikovurdering. En bedre risikovurdering vil også kunne gi en økt kvalitet av revisjonen fordi man kan bruke tiden der risikoen(e) foreligger, samt stille de riktige spørsmålene til kunden med utgangspunkt i analysene. Dette trekkes også frem av flere studier presentert i delkapittel 2.3.3 *Muligheter og utfordringer* som indikerer at man får testet flere transaksjoner, gi økt verdi til kundene, få bedre innsikt og dermed en forbedring av risikovurderingen.

Men hvilke potensiale ligger i at fremtidens revisjon blir mer digital? Dette synes informantene var vanskelig å svare på nettopp fordi det er vanskelig å se hvor langt man kan komme i utviklingen og hvor lang tid det eventuelt tar. Noen av informantene mener at en digital revisjon vil føre til mer sanntidsrevisjon, mer automatisering og mindre jobb i innhenting av revisjonsbevis. Informant 3 og 4 tror at *«man blir mer og mer avhengig av å bli integrerte i kundens prosesser og systemer hvor vi kan gjennomføre revisjonen mer og mer i sanntid og kanskje litt mer remote, men ikke miste helt kommunikasjonen med ledelsen og styret, men at det blir litt mer oppdatert sanntidsrevisjon med mulighet om å gi de innsikt i fremtidige muligheter»*. Her forteller også informant 8 at *«vi vil være der for kunden og bry oss om de, vi vil forstå virksomheten deres og kunne gi dem proaktive råd. Nå ser det ut til at kjære kunde at du er på vei inn i likviditetsskvis sånn og sånn. Det vil vi gjerne vite så fort som over hode mulig, så hvis vi kan koble oss på i større grad og få teknologien til å automatisere sånne ting og gi oss flagg og sånt. Det er det vi ønsker å være kjent for, det er å bry seg mer om kunden og det er jo mye kulere også.»*. Informant 7 sier også: *«å få ut data fra regnskapssystem og mer automatiserte løsninger hvor man kan jobbe mer løpende med tallene (ikke typisk årsoppgjør), men får unna ting løpende.»*

Automatisering og effektivisering er typiske ord som går igjen blant informantene når det gjelder digitale løsninger og revisjon. Her forteller de at det fortsatt finnes rom for mer automatisering og verktøy som kan gjøre revisor enda mer effektive. For eksempel nevner informant 7 at man kan bli automatisert i større grad – Få verifikasjoner og bekreftelser fra andre. Samtidig sier også informant 7 at det kan være et problem med automatiseringer og dataanalyser fordi man ikke bygger opp samme forståelsen som ved en tradisjonell revisjon og at det da kan være vanskelig å gjøre de skjønsmessige vurderingene. Videre trekkes det frem fra informant 5 at *«ny ISA 315 vil åpne for mer bruk av dataanalyser, særlig i risikovurderingsfasen»*. Hun mener videre at det vil kunne gi mindre jobb med innhenting av revisjonsbevis fordi man gjør en grundigere risikovurdering.

4.3 Digital revisjon og revisjonskvalitet

Avslutningsvis ønsker vi å knytte revisjonskvaliteten opp mot utviklingen i den digitale revisjonen og se på hvorvidt man mener at revisjonskvaliteten øker,

reduseres eller anses relativ likt sett mot den tradisjonelle revisjonen. Vi ønsker å undersøke hvorvidt tilliten til den finansielle rapporteringen endres med bruk av digital revisjon. Til slutt vil vi se på vurderingene som gjøres for å sikre nok revisjonsbevis ved bruk av digital revisjon og dataanalyser sett mot den tradisjonelle revisjonen.

4.3.1 Definisjoner

Som omtalt i delkapittel 2.4 *Revisjonskvalitet* er det ingen klare definisjoner på begrepet, og vi var derfor nysgjerrige på å høre med informantene hvordan de definerer revisjonskvalitet sett fra tre ulike perspektiver; brukerne av regnskapet, revisjonsfirmaet og regulatorene.

Når det gjelder revisjonskvalitet sett fra brukerne av regnskapet er det en klar enighet blant informantene at revisjonsberetningen og revisors konklusjoner er det som er av høyest betydning, med den begrunnelse av at brukerne av regnskapet ikke besitter informasjon om hvordan revisjonen er utført eller hvilke vurderinger som ligger bak revisors konklusjoner. Informant 8 mener at brukerne er opptatt av å vite hvor riktig årsregnskapet med noter er, og at det er revisjonsberetningen som ligger til grunn for riktigheten av dette. Han mener at «stempelet» på revisjonsberetningen er av vesentlig betydning. Dette er den samme formeningen som Informant 3 og 4 har, som utdyper dette ved at *«kvaliteten ligger mer i omdømme til revisjonsfirmaet enn i hvorvidt revisjonen er utført i henhold til metodikken»*. De nevner allikevel at brukerne vil være opptatt av at metodikken er utformet for å kunne avdekke feil som de anser som vesentlig.

Flere av informantene trakk også inn hvordan de mener revisjonskundene ser på revisjonskvalitet. Informant 6 tror at kundene vil oppleve høy revisjonskvalitet hvis revisjonen fremmer kvalitet ved at revisjonen utføres ved å bruke alle tilgjengelige verktøy for å avdekke risikoen for feil i årsregnskapet.

Revisjonskvalitet handler ikke bare om selve utførelse av revisjonen, og Informant 7 trekker frem at kundene vil måle revisjonskvalitet ut ifra hvorvidt de opplever at revisor hensyntar verdiene deres, hvordan de føler at revisjonsprosessen har gått og hvorvidt de har fått relevante tilbakemeldinger fra revisor. Dette er punkter som Informant 5 også trekker frem. Hun mener at kundene er opptatt av

effektivitet og etterlevelse/overholdelse av regler, og nevner at *"for kundene handler det nok mer om at de opplever at de får relevant sparring og at det stilles relevante spørsmål"*. Hun utdyper videre at det er viktig at man diskuterer med kunde hvordan ting kan gjøres på en bedre måte fremover. Som vi ser av svarene til informantene, kan det tyde på at de har en felles enighet i at brukerne av regnskapet og revisjonskundene vil måle revisjonskvalitet ved bruk av indirekte måling, som er én av Kilgore et. al sine to tilnærminger, nærmere omtalt i delkapittel 2.4.3 *Hvordan måle revisjonskvalitet?*

Informantene har flere ulike synspunkter på hvordan revisjonskvalitet måles innad i revisjonsfirmaene, men det fremkommer tydelige indikasjoner på at revisjonsfirmaene måler revisjonskvalitet ved direkte måling, som er den andre tilnærmingen omtalt i delkapittel 2.4.3 *Hvordan måle revisjonskvalitet?* Informant 3 og 4 mener at en kombinasjon av integritet og uavhengighet bidrar til å sikre kvalitet og vil være et stempel på at revisjonen er gjort bra. Hvis man skal se på revisjonskvalitet fra et analytisk, digitalt perspektiv tror informant 3 og 4 at *«det går mer på at man har mer sikkerhet for det man faktisk hevder, og at kvaliteten av de vurderingene som gjøres vil være mer altomfattende og bedre»*. Informant 4 trekker videre frem at han mener revisjonskvaliteten øker gitt at man har dataintegriteten intakt, som blir stadig viktigere i den digitale utviklingen. Informant 5 tror at revisjonskvalitet er nært knyttet til at revisjonen er utført på en måte som gjør at risikoen for å avgi en feil konklusjon er lav, og mener at *«bedre kvalitet kan måles i hvor trygg man er, og hvor god dekning man opplever at man har for den konklusjonen man avgir»*. Informant 8 trekker også frem at revisjonskvaliteten kan måles gjennom merverdien som revisor gir til kunde gjennom relevante råd og sparringspartnere. En annen viktig faktor, som særlig trekkes frem av informant 1, 2, 6 og 7, er etterlevelse av standardene og egne metodikker. Informant 6 knytter revisjonskvaliteten opp mot risikovurderingen, og mener at *«ved å gjøre gode risikovurderingshandlinger så er det mer gitt hva man må gjøre for å dekke inn dette etter kravene som standardene stiller»*.

Når det gjelder revisjonskvalitet sett fra regulatorenes perspektiv, fikk vi noe varierende svar. Informant 1, 2, 3, 4 og 6 ga ingen tydelige svar på hvordan de mener regulatorene vurderer revisjonskvalitet. Informant 7 og 8 mener at

regulatorene er opptatt av at standardene er fulgt, og at revisjonen er gjort tilstrekkelig og i tråd med kravene. Informant 5 tror at regulatorene vurderer revisjonskvalitet på tilsvarende måte som revisjonsfirmaene, men at «*overordnet er nok regulatorene opptatt av at konklusjonene som gis til slutt er riktige, og at man kan stole på at revisor fortsatt har en tillitsrolle i samfunnet*». Informant 5, 7 og 8 er nokså enige med definisjonen vi har trukket frem i delkapittel 2.4.2 *Ulike definisjoner av revisjonskvalitet*, knyttet til hvordan regulerende myndigheter skiller mellom høy og lav revisjonskvalitet.

4.3.2 Innvirkning på revisjonskvalitet og tillit på finansiell rapportering

Spørsmålet om hvorvidt digital revisjon vil ha noen innvirkning på revisjonskvalitet og tillit til finansiell rapportering er todelt, og vi vil i første omgang se på hvilken innvirkning informantene mener den digitale revisjonen vil ha på *revisjonskvaliteten*. Det er mange aspekter knyttet til revisjonskvalitet, men vi kommer til å ta utgangspunkt i om digital revisjon vil gi en høyere, lavere eller samme kvalitet sett mot den tradisjonelle revisjonen når vi tar diskusjonen videre. Det finnes forskjellige definisjoner av hva som anses som høy eller lav revisjonskvalitet og dette er diskutert i kapittel 2.4 *Revisjonskvalitet* og delkapittel 4.3.1 *Definisjoner*. Vi kommer derfor til å presentere noen av funnene nedenfor.

Alle informantene gir mer eller mindre indikasjoner på at de mener digital revisjon vil kunne gi en høyere revisjonskvalitet. Dette er på bakgrunn av bedre risikovurdering, bedre innsikt og forståelse av kunden, merverdi for kundene, økt effektivitet, høyere sikkerhet i konklusjonen, mer riktig tidsbruk og revisjon av hele populasjoner. Dette har punkter som informantene har trukket frem gjennom øvrige spørsmål mer knyttet til revisjonskvalitet og digital revisjon. Vi har, til tross for drøftinger fra tidligere spørsmål, valgt å stille spørsmålet i håp om et mer konkret svar. Alle informantene har vært enige om at digital revisjon vil kunne gi en høyere kvalitet og trekker frem følgende frem:

«Muligens komme ut med en mer effektiv revisjon og grad sikrere revisjon fordi man kommer gjennom større del av regnskapet» (Informant 1 og 2)

«Gjør man dataanalyser riktig, man har riktig input, det er god kvalitet på dataene man bygger det på og man dokumenterer det godt nok slik som

man skal dokumentere det – så vil nok revisjonskvaliteten bli bedre. Det vil alltid være bedre å trekke en konklusjon på grunnlag av 100% data, i stedet for f.eks. 10% utvalg.» (Informant 5)

«Høyere kvalitet fordi man dekker hele populasjonen. Analyser for å identifisere risiko og analyser for å dekke inn denne. Digitale verktøy gjør det mulig å øke kvaliteten på revisjonen fordi man kan gjøre bedre vurderinger» (Informant 6)

«Det vil gi økt kvalitet fordi maskiner gjør mindre grad av feil og bruk av dataanalyser så sjekker vi hele populasjonen» (Informant 8)

Samtidig utdyper blant annet Informant 5 og Informant 7 at det ikke nødvendigvis er gitt at revisjonskvaliteten blir høyere med bruk av digital revisjon. Informant 5 mener at farene for at man ikke helt forstår hva man holder på med, vurderingen på om man har gode nok bevis og at man faktisk klarer å dokumentere opp dataanalysene er større med digital revisjon. Et annet synspunkt Informant 7 trekker frem er at man vil tilpasse nivået, uavhengig om det er digital eller tradisjonell revisjon, for å komme opp på et visst kvalitetsnivå uansett fordi revisorene skal ha samme sikkerhet som tidligere og da vil tilpasse den mest effektive veien til mål. Hun mener videre at digital revisjon vil kunne bidra til å øke kvaliteten, gjennom å ta i bruk digitale verktøy, på noen oppdrag hvor kvaliteten ikke har vært så god tidligere.

Når det gjelder tillit til finansiell rapportering har informantene litt forskjellige synspunkter. På den ene siden mener noen av informantene at det de tror digital revisjon over tid kan være med på å øke tilliten. En av informantene tror at kundene vil oppleve at revisor forstår dem bedre, noe som kan få bedre tillit til det revisorer holder på med, men sier samtidig at ovenfor regulatorene så kan det se litt annerledes ut. Hun mener regulatorene har «sittet litt på gjerdet» og ventet på denne utviklingen og er derfor usikker på hvordan de vil se på dokumentasjonen ved digital revisjon. På den andre siden så er Informant 7 også usikker på hvordan regulatorene vil reagere på digital revisjon, men tror ikke kundene vil reagere i like stor grad. Det blir her sagt: *«Hvor mye vet de om hva som gjøres, tillit til at*

digitale løsninger og analyser er bra nok? Har de nok kompetanse til å forstå hvordan det brukes? Vi henger nok litt foran, men tilsynet kan nok bli litt skeptiske på grunn av det at de ikke henger helt med. Brukerne vil nok ikke bry seg så mye, de ønsker bare pålitelige tall og beretning som er i tråd med slik det skal gjøres». Informant 3, 4 og 8 tenker at det ikke vil ha noen stor påvirkning på tilliten fordi revisor alltid har hatt en funksjon om å skape tillit, uavhengig av hvilken metode som benyttes.

«Mer og mer blir digitalt tilgjengelig og i digitalt format for transparens, for å kunne vurdere den finansielle rapporteringen som gjøres på tvers av enheter og land. Dersom man er tidsriktig og fullstendig i rapporteringen sin så skaper man tillit, men vanskelig å si om digital revisjon skaper mer tillit. Revisjon har alltid hatt en viktig funksjon i å skape tillitt til markedet, uavhengig av om den utføres digitalt eller tradisjonelt.» (Informant 3 og 4)

«Ikke stor påvirkning på finansiell rapportering. Markedet og brukerne av regnskapet ser på hvem som har stemplet og stoler på det. Samfunnets tillitsperson, vi skal gi den tilliten og da komme de ikke til å lure på hvordan det er gjort» (Informant 8)

4.3.3 Revisjonsbevis

Ved gjennomføring av dataanalyser og digital revisjon har vi spurt informantene om hvilke vurderinger som gjøres for å sikre tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis sett mot den tradisjonelle revisjonen. Flere av informantene var enige om at spørsmålet er omfattende og vanskelig å gi et konkret svar på da revisjon i all hovedsak baserer seg på skjønnsmessige vurderinger.

Informant 1, 2, 6 og 7 begynner svaret knyttet til dette spørsmålet med å se på forskjellen mellom vurderingen av tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis i den tradisjonelle revisjonen mot den digitale revisjonen. Informant 6 forteller at ved tradisjonell revisjon ser man på bilag og konkluderer med at det er et godt nok bevis dersom det ikke foreligger feil. For at man skal kunne få et godt revisjonsbevis av en dataanalyse mener han at revisor må *«se på endringer og utfordre klienten»*. Informant 1 og 2 frykter at man ved overgang til den digitale revisjonen kommer til *«å gjøre mye dobbelt»* både med tradisjonelle handlinger

og digitale handlinger. De begrunner dette med at dataanalyser er ganske nytt, og at de ikke tror at revisorene har funnet det gyldne snitt på hvordan dataanalyser alene skal kunne gi tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis. Informant 7 er delvis enig i dette, men mener imidlertid at man ved bruk av digital revisjon vil få et betydelig lavere nivå av detaljtester. Hun mener videre at *«bruk av dataanalyser som revisjonsbevis er tett regulert, og man har visse krav til dokumentasjonen av det»*, og utdyper videre at hun tror *«man kan oppnå høy sikkerhet så lenge man følger metodikken, uavhengig av om det er detaljtester eller dataanalyser»*. Hun tror at revisor nok alltid vil se seg nødt til å teste noe detaljtester, og trekker frem et eksempel på dette: *«Ved å utføre en korrelasjonsanalyse mellom salgsinntekter, kundefordringer og bank følger man transaksjonsflyten og ser at bokføringen ved salg gjøres ved å kreditere inntekt og debitere kundefordringer, og videre vil bokføringen ved innbetaling gjøres ved å kreditere kundefordringer og debitere bank. Ved å følge denne transaksjonsflyten vil man få en viss sikkerhet for gyldigheten av inntektene og kundefordringene, men ikke for nøyaktigheten eller om varen/tjenesten faktisk er levert, og man må derfor gjøre tilleggshandlinger for å verifisere dette. Da er man nødt til å gå ned i detaljene og kontrollere for eksempel bankavstemminger og/eller at innbetalingene faktisk er reelle innbetalinger»*.

Ved gjennomførelse av dataanalyser mener Informant 3, 4 og 6 at det viktigste utgangspunktet er at man har kontroll på IPE for å sikre at grunnlaget for analysen er korrekt og fullstendig. Videre understreker både Informant 3, 4, 5 og 6 viktigheten av forutsetningene som revisor setter i forkant av analysen, og mener at en forståelse av bedriften og hvilke forventninger man har til analysen er nøkkelelementer. Ved dataanalyse vil det ofte kunne komme frem noen avvik, og Informant 5 mener at *«revisor må ha et bevisst forhold til disse og eventuelt undersøke nærmere»*. Ved avvik mener Informant 3 og 4 at *«dersom man ikke har forstått dataene eller resultatet av dataene må man gjøre oppfølgende handlinger»*. For at dataanalysene skal kunne anses som tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis, tror Informant 5 at det er viktig at revisor stiller seg følgende kontrollspørsmål: *«Hvis det er noe feil her, ville jeg avdekket det gjennom de handlingene jeg har gjort nå?»*. Informant 5 oppsummerer en stegvis prosess som revisor bør gjennomføre for å vurdere om dataanalysen skal kunne

anses som tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis – *«revisor bør sørge for å dataene man har innhentet er riktig, sette en forventning til analysen, gjennomgå analysen og se på det som ikke er har gått som forventet, gjøre en vurdering av avvikene sett opp mot det man faktisk forventet, vurdere hvor mye dataanalysen faktisk gir deg, og til slutt stille seg kontrollspørsmålet sett opp mot risikoen. Hvis revisor er usikker på om det man har gjort vil kunne avdekke feil må man gjøre ytterligere handlinger»*.

Som nevnt innledningsvis i dette delkapittelet er revisjon skjønnsbasert, og Informant 4 tror ikke at den digitale utviklingen vil føre til at revisorer blir erstattet av roboter. Han begrunner dette med at revisors skjønnsmessige vurderinger vil være med på å vurdere når revisor skal si at «nok er nok», eller om man må gjennomføre en ekstra handling i form av enten en ny analytisk handling eller en handling som er tilhører en tradisjonell handling. Informant 5 tror dokumentasjonen av dataanalysene vil ha stor betydning på revisjonsbevisets kvalitet, og at det er essensielt at revisorene som utfører dataanalysene dokumenterer godt nok slik at andre vil forstå hvilke vurderinger som er lagt til grunn for den konklusjonen man kommer frem til.

For å kunne benytte dataanalyse som revisjonsbevis i digital revisjon mener informantene oppsummert at det må gjøres tilleggshandlinger på det som avviker fra forventning, stille oppfølgingsspørsmål, sikre fullstendighet i dataen og verifisere at den er gyldig gjennom IPE-testing. Dette vil kunne være med på å gi et hensiktsmessig og tilstrekkelig revisjonsbevis som er beskrevet i delkapittel 2.1.2 *Revisjonsbevis*. Her nevnes det også at datanalyser som revisjonsbevis ikke er til noen hindring i standardene, men at det kanskje er manglende eller lite veiledning for bruk av dette i revisjonen. Dette kan være med på å gjøre at digital revisjon eller dataanalyser bidrar til dobbeltarbeid, noe vi også har kommentert tidligere i analysen. Informantene tror at kvaliteten på revisjonsbeviset kan økes fordi man benytter eksterne data, noe Yoon et al. også argumenterer for i sin studie.

4.4. Oppsummering av analyse

I dette delkapittelet vil vi oppsummere resultatene og analysen som er gjort i de foregående delkapitlene. Dette er for å sammenfatte funnene som gir grunnlag for konklusjonen i kapittel 5.

Tema	Studiens funn	Relaterte kilder
<i>Tradisjonell revisjon versus digital revisjon (kap. 4.1)</i>		
Oppdragsvurdering	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Utføres basert på tradisjonell revisjon. ➤ Mulighet for digitale løsninger knyttet til hvitvasking, avdekking av risikoer og analyser. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ ISA 210 ➤ Eilefsen & Kinserdal, 2021, s. 49
Revisjonsstrategi og revisjonsplan	<p>Oppsummerer hovedforskjellene:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Bedre innsikt og mer spisset revisjonsplan. ➤ Mer effektiv revisjonsstrategi (kontroll). ➤ Annen prosess med innhenting av data. ➤ Standardiserte handlinger. ➤ Færre detaljtester og nye handlinger. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ ISA 300 ➤ ISA 315 ➤ Richardson & Vernon, 2021
Risikovurdering	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Prosessen er lik. ➤ Bedre risikovurdering grunnet mer informasjon og gi en totalitet fordi man ser på dataene på en annen måte. ➤ Visualisering av det unormale og kan stille bedre spørsmål. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ ISA 315 ➤ Deloitte, 2021 ➤ Richardson & Vernon, 2021
Revisjonshandlinger	<p><u>Oppsummerer hovedforskjellene:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Bedre sikkerhet og komfort -> implikasjoner på høyere kvalitet. ➤ Tester 100% av populasjonen vs stikkprøver. ➤ Tilleggshandlinger på avvik utenfor forventning. ➤ Større mengder data. ➤ Mulig større krav til revisor. ➤ Datanalyser finner sin plass ved ny ISA 315. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Gilberg, 2019 ➤ Ny ISA 315 ➤ Cao et al., 2015 ➤ Earley, 2015 ➤ Appelbaum et al., 2017

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Verifikasjon av data som detaljtest istedenfor ved innhentning av revisjonsbevis. 	
<i>Digital revisjon (kap. 4.2)</i>		
Bruken av ny teknologi i revisjonen, og fordeler/ulemper	<p><u>Fordeler:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Økt forståelse av transaksjonsprosesser og innsikt i virksomheten som kan gi merverdi til kunde. ➤ Avdekke ny informasjon som gir grunnlag for bedre risikovurderinger. ➤ Mer presise spørsmål til kunde. ➤ Økt kvalitet og effektivitet. <p><u>Ulemper:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Begrensninger i dataene. ➤ Tidkrevende arbeid på grunn av overgang til nye verktøy. ➤ Kostnadskrevende. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Cao et al., 2015 ➤ Earley, 2015 ➤ Fotoh & Lorenzton, 2021 ➤ Kinserdal, 2017 ➤ Richins et al., 2017
Revisjonsmetodikk	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Baserer metodikken hovedsakelig på ISA-ene. ➤ Ett av revisjonsselskapene bygger digital metodikk på AIPCA. ➤ Ett av revisjonsselskapene har utviklet egen digital metodikk, men denne bygger på ISA-ene. ➤ Ser utfordringer med å få digitalisering til å passe inn i standardverket, men ser ikke at det foreligger formelle begrensninger for bruk av digital revisjon og dataanalyser. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fotoh & Lorenzton, 2021 ➤ IAASB, 2016
Risikoen	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Sikre gyldighet og fullstendighet av dataene. ➤ Lav kompetanse og forståelse for de handlingene man utfører. ➤ Revisor stoler for mye på systemet. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ IAASB, 2016
Utviklingen i digital revisjon	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Utviklingen er i en modningsfase. ➤ Utviklingen av robotisering og standardisering har gått ekstremt 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Eilifsen et al., 2020 ➤ Richardson & Vernon, 2021

	<p>fort, mens dataanalyser henger mer bakpå i utviklingen.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Dataanalyser er mer komplisert, tidkrevende og vanskelig å standardisere. ➤ Avhenger av hvor langt kundene har kommet i digitaliseringen, i tillegg til revisors IT-kompetanse og interesse for det digitale. 	
Revisjonskvalitet (kap. 4.3)		
Definisjoner	<p><u>Brukerne:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Revisjonsberetning og konklusjon. ➤ Metodikk: Ikke noen betydning. ➤ Korrekt årsregnskap med noter. ➤ Omdømme til revisjonsselskap. ➤ Kundene: bruk av tilgjengelige verktøy, etterlevelse av lover og regler, effektivitet. <p><u>Revisjonsfirma:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Integritet og uavhengighet. ➤ Mer sikkerhet ved digital revisjon. ➤ Måles ved hvor trygg man er i sin konklusjon. ➤ Etterlevelse av standarder og metodikker. ➤ Merverdi til kunden. <p><u>Regulatorene:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Følge standarder. ➤ Tilstrekkelig og i tråd med kravene. ➤ Stole på revisor som tillitsperson. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kilgore et. Al ➤ DeAngelo, 1981 ➤ Knechel et al., 2013
Innvirkning på revisjonskvalitet og tillitt på finansiell rapportering	<p><u>Høyere revisjonskvalitet grunnet:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Bedre risikovurdering. ➤ Innsikt og forståelse av kunden. ➤ Merverdi. ➤ Økt effektivitet. ➤ Høyere sikkerhet i konklusjon på grunnlag av 100% data kontra utvalg på 10%. <p><u>Samme eller lavere kvalitet grunnet:</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Gilberg, 2019 ➤ Francis et al., 2013 ➤ Kinney et al., 2004 ➤ Raghunandan et al., 2003

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Manglende forståelse av det man driver med. ➤ Får man godt nok revisjonsbevis? ➤ Tilpasser nivået for å gi samme sikkerhet uavhengig metode. <p><u>Tillit til finansiell rapportering:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Over tid – økt tillit. ➤ Regulatorene – kan være skeptiske grunnet at de ikke er helt med i den utviklingen. ➤ Ingen påvirkning grunnet revisor som samfunnets tillitsperson. 	
Revisjonsbevis	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fare for mye dobbeltarbeid. ➤ Godt revisjonsbevis – gjøre tilleggshandlinger som å utfordre klienten og se på endringer fra forventning. ➤ IPE-testing – fullstendighet og gyldighet. ➤ Ingen hindring til bruk som revisjonsbevis gjennom standardene. ➤ Øke kvaliteten gjennom bruk av eksterne data. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ ISA 500 ➤ Yoon et al., 2015 ➤ AICPA, 2020, p. 6 ➤ Alles, 2015

Tabell 3 – Oppsummering av analyse

Tabellen ovenfor viser en oppsummering av studiens funn, knyttet opp mot relaterte kilder basert på teorigjennomgangen i kapittel 2. Oppsummeringen viser at det er mange likheter med tidligere studier, men også noen forskjeller.

Nedenfor vil vi sammenfatte nye funn vi har kommet over i vår analyse sett opp mot teorien.

En vesentlig forskjell når det gjelder bruk av digital revisjon og tradisjonell revisjon er utgangspunktet for revisjonen. Ved bruk av digital revisjon starter man med å se på dataene først og gjør seg opp en vurdering av tallene som kan gi grunnlag for bedre samtaler med kunden og dermed bedre planlegging før selve revisjonen starter. Det kommer også ytterligere frem av studien at utfordringene som ligger til grunn for at den digitale revisjonen ikke har kommet lengre blant annet knyttes opp mot regulatorenes avventende situasjon og at det må sikres

tilstrekkelig opplæring av revisorene knyttet til bruken av digital revisjon. Hvis vi skal trekke inn innvirkningen på revisjonskvalitet ved bruk av digital revisjon kommer det frem av studien at kvaliteten vil øke som følge av at revisor kan være sikrere i sin konklusjon og at man får gitt merverdi til kundene. Til slutt er det spesielt trukket frem at for å kunne bruke dataanalyser som revisjonsbevis må revisor begrunne og dokumentere arbeidet godt nok slik at analysen ikke blir en ekstra tilleggshandling man gjør, da dette vil oppleves som dobbeltarbeid. I tillegg til god dokumentasjon av dataanalysen må det gjøres handlinger som sikrer at dataen som benyttes er fullstendig og gyldig for å kunne få tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis.

Kapittel 5 - Avslutning og konklusjon

I dette kapitlet tar vi for oss forskningsspørsmålene som ble analysert i kapittel 4 og kommer med en overordnet konklusjon på disse, før vi besvarer oppgavens problemstilling. Til slutt vil vi si noe om oppgavens begrensninger og komme med forslag til videre forskning.

5.1 Oppsummering og konklusjon

Innledningsvis i oppgaven har vi skrevet om bakgrunnen for valg av problemstilling og tema til masteroppgaven, hvor relevante faktorer knytter seg til endringene i revisorbransjen som følge av den teknologiske utviklingen og økte transaksjonsvolum hos kundene. Dette gjør at revisor må endre sine måter å jobbe på og har gjort at det har blitt utviklet en «ny type revisjonsmetodikk» - nemlig *digital revisjon*. Vi har i denne oppgaven ønsket å se på hvordan dette vil påvirke revisjonskvalitet og hva som er forskjellene mellom digital revisjon og den tradisjonelle revisjonen. Masteroppgaven har som mål å besvare problemstillingen: *Hvordan påvirkes revisjonskvalitet gjennom bruk av digital revisjon?*

Grunnlaget for oppgaven er basert på egen tolkning av intervju med informanter fra fire av de fem store revisjonsselskapene og to informanter fra DnR. For å besvare oppgavens overordnede problemstilling har vi utarbeidet to forskningsspørsmål som vi vil besvare først:

1. *Hva er de største forskjellene mellom tradisjonell- og digital revisjon?*

Resultatene fra oppgaven viser at den største forskjellen mellom tradisjonell revisjon og digital revisjon knytter seg til at man kontrollerer 100% av populasjonen ved digital revisjon. Dette kan føre til at man kan gjøre en bedre risikovurdering som bidrar til større fokus og bedre tidsbruk knyttet til risikoområdene, redusere risikoen for at revisor tar feil i sin konklusjon og gi en større betryggelse til ledelse – noe som taler for at digital revisjon gir muligheter for høyere revisjonskvalitet. Digital revisjon vil ha et effektivitetsaspekt som gjør at man kan revidere flere regnskapslinjer samtidig. Man vil få mer automatisering i form av digitale verktøy og metoder, samt muligheter til å gå over i en mer kontrollpreget strategi som vil kunne resultere i mindre detaljtester og færre revisjonshandlinger. Digital revisjon har også et verdiaspekt ved at revisor får en bedre innsikt og forståelse av virksomheten. Dette gjør at revisor kan gi mer verdifulle tilbakemeldinger til kunde gjennom visualisering av transaksjonsflyten og bedre diskusjoner med ledelsen. En annen forskjell ved digital revisjon er at man har et annet tankesett ved utførelse av revisjonen. Man starter med å innhente data – «data first» som vil gi veldig mye og god innsikt, som vil spille inn på revisors forståelse av kundens interne kontroll. I forbindelse med dette vil det være en annen prosess med innhentning av data og mengden data enn ved tradisjonell revisjon. Til slutt kommer det frem at standardene ikke er til hindring for bruken av digital revisjon, men at de kunne vært enda mer tilpasset og hatt mer veiledning knyttet til bruken av det.

2. Hvordan vil digital revisjon påvirke revisjonskvaliteten sett mot den tradisjonelle revisjonen?

Resultatene fra oppgaven indikerer at den digitale revisjonen vil påvirke revisjonskvaliteten i positiv forstand. Dette er på bakgrunn av at man får en mer effektiv og sikrere revisjon fordi man ser på større deler av årsregnskapet, treffer bedre på risikoer og trekker konklusjon på 100% av populasjonen. Det vil bidra til å gi en høyere kvalitet etter perspektivet til brukerne, revisjonsfirmaet og regulatorne fordi det vil kunne gi en sikrere revisjonsberetning, opprettholde et bra omdømme til revisor og gi merverdi til kundene.

Når det gjelder tillit til finansiell rapportering vil dette i utgangspunkt ikke bli like mye påvirket ved bruk av digital revisjon. Dette er fordi revisor sin funksjon er å

skape tillit uavhengig av hvilken metode som blir brukt. Her er det heller regulatorene som kan reagere litt på metodene som er brukt ettersom de henger litt etter og kan ha manglende kunnskap rundt bruken av den digitale revisjonen. Til slutt vil vi trekke frem bruken av dataanalyser som revisjonsbevis da dette i stor grad benyttes i digital revisjon. Dersom revisjonsbevis ikke er dokumentert opp tilstrekkelig kan dette være med på å svekke revisjonskvaliteten. Grunnen til dette er at revisor må dokumentere opp tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for å konkludere på de vesentlige regnskapslinjene. Resultatene her indikerer at det ikke er noen hindring i å benytte dataanalyser som revisjonsbevis, men man må sikre at man har gjort de nødvendige tilleggshandlingene som kreves, for eksempel gjennom å utfordre klienten på avvik fra forventning i analysen og verifisere datapunkter i analysen mot underlag, samt sikre at dataen er fullstendig og gyldig.

Samlet sett indikerer funnene på at den digitale revisjonen vil kunne føre til mer effektivitet, større verdi for kundene og en mer betryggende sikkerhet i revisjon. På bakgrunn av dette vil vi konkludere på at digital revisjon vil kunne øke revisjonskvaliteten og at dette må sikres gjennom tilstrekkelig opplæring i bruken av metoden, ytterligere veiledning i metodikken og at revisor må påse at man har gjort de ytterligere handlingene som kreves ved digital revisjon.

5.2 Begrensninger i oppgaven

Vi har i denne studien benyttet oss av kvalitativ metode og semistrukturerte intervjuer. Dette kan gi begrensninger i studien ved at informantene kan uttrykke personlige meninger eller tilbakeholde sensitiv eller kritisk informasjon som kunne vært relevant for oppgaven. Vi har forsøkt å motvirke denne begrensningen ved å informere informantene i starten av intervjuet om at identiteten og svarene deres vil bli anonymisert.

En annen begrensning i oppgaven er at to av intervjuene ble gjennomført med flere informanter, noe som ville kunne påvirke hverandres svar. For å motvirke denne begrensningen har vi forsøkt å få til en diskusjon rundt temaene. I tilfellene hvor kun den ene informanten har svart på spørsmålet, har vi stilt spørsmålet på nytt til den andre informanten og forsøkt å få de til å dele sine meninger og/eller

utdype svaret fra den andre informanten ytterligere. Vi har diskutert dette nærmere i kapittel 3.4 *Validitet og Reliabilitet*.

Videre vil en begrensning ved bruk av semistrukturerte intervjuer gjøre det vanskelig å etterprøve resultatene hvis studien gjennomføres på nytt. For å redusere denne begrensningen har vi ved valget av informanter forsøkt å etterstrebe at informantene representerer et likestilt utvalg på grunnlag av kravene i delkapittel 3.3.1 *Valg av kandidater*, som knytter seg til blant annet utdanning, bakgrunn og erfaring med digital revisjon. Videre har vi forsøkt å fremstille funnene, våre tolkninger av funnene og metodene benyttet for å finne frem til funnene etter beste evne.

Vi har gjennomført intervjuer med informanter fra Big5, med unntak av KPMG. Som omtalt i delkapittel 2.2.3 *Hvordan måle revisjonskvalitet?* er det gjennom tidligere forskning tydelige indikasjoner på at revisjonsselskap kategorisert som Big5 har høyere revisjonskvalitet og har kommet lenger i den digitale utviklingen. Gjennom å utvide utvalgsstørrelsen ved å inkludere revisjonsfirmaer som ikke kategoriseres som Big5 ville vi kunne fått en større tyngde i utredningen. På den annen side, og som argumentert i delkapittel 3.4 *Validitet og Reliabilitet*, har generaliseringen ikke noe særlig formål ved bruk av kvalitativ metode. Svarene og refleksjonene fra informantene i de siste intervjuene tilførte ikke ny eller utvidet informasjon rundt temaet, og vi anser på bakgrunn av dette at oppgavens datametning (engelsk: data saturation) er oppnådd.

Til slutt vil vi nevne utfordringen med tanke på den stadig raske utviklingen i digitalisering. Vi har forsøkt å holde oss oppdatert på tidsriktig litteratur og forskning for å opprettholde aktualitet i utredningen. Innenfor revisjon benyttes det flere begreper og forkortelser, og vi har derfor satt opp en oversikt innledningsvis i oppgaven som forklarer disse.

5.3 Videre forskning

I denne oppgaven har vi sett på hvorvidt digital revisjon vil ha en påvirkning på revisjonskvalitet. Det har gjort at vi har funnet andre temaer som det kan være aktuelt å se videre på. Vi tenker at det vil være et økt fokus på den digitale

revisjonen i årene fremover, og at det vil kunne føre til endringer i hva som defineres som digital revisjon og hvordan dette påvirker revisjon som fagområde. Vi tenker derfor det kan være interessant å se enda mer på digital revisjon som en egen metodikk/egne standarder. For eksempel burde det vært et krav om å gjennomføre digital revisjon på store kunder (øvrige foretak), mens den tradisjonelle revisjonen kunne vært gjort på små foretak. Videre kunne man sett på hvordan digital revisjon kunne vært brukt i alle deler av revisjonsprosessen for de store selskapene kun ved bruk av dataanalyser og automatisering.

Gjennom intervjuene i oppgaven har det kommet frem temaer som sanntidsrevisjon, hvordan regulatorene tilnærmer seg den digitale utviklingen og bruk av eksterne datakilder. Det kunne da vært interessant å se på for eksempel muligheter ved bruken av ulike eksterne datakildene i revisjonen som Big Data eller den nye salgs- og kjøpsmelding som følge av SAF-T. Her kunne man også sett på hvordan digital revisjon vil kunne påvirke revisors skjønn og vurderinger, eller se på hvordan man kan gjennomføre en mer sanntidsrettet revisjon.

Litteraturliste

- Ahmad, F. (2019). A systematic review of the role of Big Data Analytics in reducing the influence of cognitive errors on the audit judgement. *Revista de contabilidad-spanish accounting review*, 22 (2): 187-202. <https://www-webofscience-com.ezproxy.library.bi.no/wos/woscc/full-record/WOS:000473337300006>
- AICPA. (2020). *Audit evidence*. Auditing Standards Board. <https://www.aicpa.org/resources/download/audit-evidence-sas-142>
- Alles, M. (2015). Drivers of the Use and Facilitators and Obstacles of the Evolution of Big Data by the Audit Profession. *Accounting Horizons*, 29(2), 439. doi:10.2308/acch-51067
- Appelbaum, A. D., Kogan A. & Vasarhelyi A. M. (2017). *Big Data and Analytics in the Modern Audit Engagement: Research Needs*. *AUDITING: A Journal of Practice & Theory* (2017) 36 (4): 1–27. <https://doi.org/10.2308/ajpt-51684>
- Barr-Pulliam, D., Brown-Liburd, H. & Sanderson, K. A. (2017). The Effects of the Internal Control Opinion and Use of Audit Data Analytics on Perceptions of Audit Quality, Assurance, and Auditor Negligence. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3021493>
- Beattie, V., & Fearnley, S. (1995). The importance of audit firm characteristics and the drivers of auditor change in UK listed companies. *Accounting and Business Research*, 25(100), 227-239.
- Bena, M. (2019). A simple revolution for digital auditing and auditing digital. *Audit & Beyond*, 2019/2020(244). Retrieved from <https://www.icaew.com/technical/audit-and-assurance/faculty/audit-and-beyond/audit-and-beyond-2019/audit-and-beyond-december-2019/a-simple-revolution-for-digital-auditing-and-auditing-digital>
- Boon, K., McKinnon, J., & Ross, P. (2008). Audit service quality in compulsory audit tendering: Preparer perceptions and satisfaction. *Accounting Research Journal*, 21(2), 93-122.
- Brown, C. D., & Raghunandan, K. (1995). Audit quality in audits of federal programs by non-federal auditors. *Accounting Horizons*, 9(3), 1.

- Cao, M., Chychyla, R. & Stewart, T. Big Data Analytics in Financial Statement Audits. *Accounting horizons*, Vol.29 (2), 423-429.
<https://doi.org/10.2308/acch-51068>
- Carey, P., & Simnett, R. (2006). Audit partner tenure and audit quality. *The Accounting Review*, 81(3), 653-676.
- Chan, D.Y, Chiu, V. & Vasarhelyi, M. A. (2018). *Continuous Auditing: Theory and Application*. Emerald Publishing Limited.
<https://doi.org/10.1108/9781787434134>
- Chen, C. Y., Lin, C. J., & Lin, Y. C. (2008). Audit partner tenure, audit firm tenure, and discretionary accruals: Does long auditor tenure impair earnings quality? *Contemporary Accounting Research*, 25(2), 415-445.
- Colbert, G., & Murray, D. (1998). The association between auditor quality and auditor size: An analysis of small CPA firms. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 13(2), 135-150.
- Craswell, A. T., Francis, J. R., & Taylor, S. L. (1995). Auditor brand name reputations and industry specializations. *Journal of accounting and economics*, 20(3), 297-322. doi:10.1016/0165-4101(95)00403-3
- Dai, J., & Vasarhelyi, M. A. (2016). Imagineering Audit 4.0. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 13(1), 1-15. <https://web-s-ebscohost-com.ezproxy.library.bi.no/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=d50383f1-d519-4ffe-b008-e2c027f17d91%40redis>
- DeAngelo, L. E. (1981). Auditor size and audit quality. *Journal of accounting and economics*, 3(3), 183-199.
- DeFond, M., Zhang, J. (2014). *Journal of accounting & economics*, 2014-11, Vol.58 (2-3), p.275-326. <https://www.sciencedirect-com.ezproxy.library.bi.no/journal/journal-of-accounting-and-economics>
- Deloitte. (2021). Digital revisjon. Retrieved from <https://www2.deloitte.com/no/no/pages/audit/articles/digital-revisjon.html>
- Den norske Revisorforeningen. (2021). *Om revisorforeningen*. Retrieved 2021-11-09, from <https://www.revisorforeningen.no/om-oss/om-revisorforeningen/>
- Dvergsdal, H. (2021). Digitalisering. I *Store norske leksikon*.
<https://snl.no/digitalisering>

- Earley, E. C. (2015). Data analytics in auditing: Opportunities and challenges. *Business Horizons*, 58(4), 493-500.
- Eilifsen, A., Messier Jr., W. F., Prawitt, D. F., & Glover, S. M. (2014). *Auditing & Assurance Services* (3. utg.). Maidenhead, UK: McGraw-Hill Education.
- Eilefsen, A. & Kinserdal, F. (2021). Digitalisering i revisjonsbransjen. *Revisjon og regnskap*, 2021(4), 48-52. Hentet fra: <https://www.nhh.no/globalassets/departments/accounting-auditing-and-law/digaudit/eilifsen-og-kinserdal-rr-2021-04-digitalisering-i-revisjonsbransjen.pdf>
- Eilifsen, A., F. Kinserdal, T. E. McKee og W. F. Messier Jr. 2020. *An Exploratory Study into the Use of Audit Data Analytics on Audit Engagements*. *Accounting Horizons* 34(4) (December): 75–103.
- Elder, R.J., Beasley M.S., Hogan, C.E., Arens, A.A. (2020). *Auditing and assurance services: international perspectives* (17. utg.). Pearson Education Limited.
- Fotoh, E. L, Lorentzon J. (2021). The impact of Digitalization on Future Audits. *Journal of emerging technologies in accounting*, 18(2), 77. <https://web-s-ebsochost-com.ezproxy.library.bi.no/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=9879dfb9-2790-4b21-8d8b-6cfffba04428%40redis>
- Francis, J. R. (2004). What do we know about audit quality? *The British accounting review*, 36(4), 345-368. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2015.05.002>
- Francis, J.R. (2011). A Framework for Understanding and Researching Audit Quality. *Auditing: a journal of practice and theory*, 2011-05-01, Vol.30 (2), p. 125-152. <https://www.proquest.com/docview/869507121?pq-origsite=primo&accountid=142923>
- Francis, J. R., Michas, P. N., & Yu, M. D. (2013). Office size of Big 4 auditors and client restatements. *Contemporary Accounting Research*, 30(4), 1626-1661.
- Francis, J. R., & Yu, M. D. (2009). Big 4 office size and audit quality. *The Accounting Review*, 84(5), 1521-1552.

- Frisk, E., Rosseland A. H. J. & Flaa I. T. (2017). SAF-T – implikasjoner for revisorer og regnskapsførere. Revisjon og regnskap. Hentet fra: <https://www.revregn.no/asset/pdf/2017/1-39-40.pdf>
- Ghauri, P. N., & Grønhaug, K. (2005). *Research methods in business studies: a practical guide* (3rd ed.). Harlow: Financial Times Prentice Hall.
- Gilberg, B. (2019, 26. mars). *Revisjonskvalitet – er kontrollutvalgene gode bestillere?* [PowerPoint-presentasjon]. Forum for kontroll og tilsyn. [PowerPoint-presentasjon \(fkt.no\)](#)
- Gulden, B. P. (2016). *Revisjon Teori og Metode* (7. utg.). Oslo: Cappelen Damm.
- Hay, D., Knechel, R.W., Willekens, M. (2014). *The Routledge Companion to Auditing*. Taylor and Francis. [The Routledge Companion to Auditing | David Hay, W. Robert Knechel, Ma \(bi.no\)](#)
- Heninger, W. G. (2001). The association between auditor litigation and abnormal accruals. *The Accounting Review*, 76(1), 111-126.
- International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). (2018). *Exploring the Growing Use of Technology in the Audit, with a Focus on Data Analytics*. IFAC. Hentet fra: <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IAASB-Data-Analytics-WG-Publication-Aug-25-2016-for-comms-9.1.16.pdf>
- International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). (2018). *Exploring the Growing Use of Technology in the Audit, with a Focus on Data Analytics: Feedback Statement*. IFAC. Hentet fra: <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/Data-Analytics-Feedback-Statement.pdf>
- Jacobsen, D. I. (2019). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? : innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Cappelen Damm akademisk
- Johannesen, A., Christoffersen, L., & Tufte, P. A. (2020). *Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Jordan, C. E., Clark, C. S. J., & Thomas, P. B. (2017). Audit quality differentials for constraining cosmetic earnings management in the pre-sox

era: an analysis of audit firm size and brand. *GLOBAL JOURNAL OF ACCOUNTING AND FINANCE*, 1(1), 13.

- Kaurel, F.E., Halbo, L., Nesbakk, L.G. (2021). Revisjon. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/revisjon>
- Kilgore, A., Radich, R., & Harrison, G. (2011). The Relative Importance of Audit Quality Attributes. *Australian Accounting Review*, 21(3), 253-265. doi:10.1111/j.1835-2561.2011.00141.x
- Kinney, W. R., Palmrose, Z. V., & Scholz, S. (2004). Auditor Independence, Non-Audit Services, and Restatements: Was the US Government Right? *Journal of Accounting Research*, 42(3), 561-588.
- Kinserdal, F. (2017). NHH skal forske på digitalisering i revisjonsbransjen. *Magma*, 79-86. Hentet fra: <https://www.nhh.no/globalassets/centres/digaudit/publications/magma-2017-spesialnummer-nhh-skal-forske-pa-digitalisering-i-revisjon-finn-kinserdal.pdf>
- Knapp, M. C. (1985). Audit conflict: An empirical study of the perceived ability of auditors to resist management pressure. *Accounting Review*, 202-211.
- Knapp, M. C. (1987). An empirical study of audit committee support for auditors involved in technical disputes with client management. *Accounting Review*, 578-588.
- Knechel, W.R., Krishnan, G.V., Pevzner, M., Shefchik, L.B., Velury, U.K. (2013). *Auditing: a journal of practice and theory*, 2013-01-01, Vol.32 (suppl.1), p.385-421. <https://web-a-ebSCOhost-com.ezproxy.library.bi.no/ehost/detail/detail?vid=0&sid=7daeb50f-c7c8-4f12-bdf2-73b1321cd193%40sessionmgr4006&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZS ZzY29wZT1zaXRI#AN=87781476&db=bth>
- Lennox, C. (1999). Are large auditors more accurate than small auditors? *Accounting and Business Research*, 29(3), 217-227.
- Losnegård, A. (2021, 17. desember). De store revisjonsselskapene fortsetter å ta markedsandeler. *AdvokatWatch*. <https://advokatwatch.no/nyheter/revisorer/article13565717.ece>

- Loudder, M. L., Khurana, I. K., Sawyers, R. B., Cordery, C., Johnson, C., Lowe, J., & Wunderle, R. (1992). The information content of audit qualifications. *Auditing*, 11(1), 69.
- Marshall, C., & Rossman, G. B. (2011). *Designing qualitative research* (5th ed.). Los Angeles: Sage.
- Mehmetoglu, M. (2004). *Kvalitativ metode for merkantile fag*. Bergen: Fagbokforl.
- Munoko, Ivy., Brown-Libur, H. L. & Vasarhelyi, M. (2020) The Ethical Implications of Using Artificial Intelligence in Auditing. *Journal of business ethics*, Vol.167 (2), p.209-234. <https://doi.org/10.1007/s10551-019-04407-1>
- Murphy, M. L. (2021, 17. juni). Study: Big Four audit hold still strong despite 2021 dip. *Compliance Week*. <https://www.complianceweek.com/accounting-and-auditing/study-big-four-audit-hold-still-strong-despite-2021-dip/30490.article>
- Nordstrøm, M.K. & Sælensminde, B.V. (2018). *Digitalisering i revisjon: Teknologiens innvirkning på revisjon og revisors rolle* [Masteroppgave, Universitetet i Agder]. AURA. <https://uia.brage.unit.no/uia-xmloi/handle/11250/2562636>
- Nwankpa, J. K. (2014). Digital Business Environment and Audit Quality. *Int J Account Res* (2)114. https://www.researchgate.net/publication/275214280_Digital_Business_Environment_and_Audit_Quality
- Olsen, A.B. (2020, 30. juni). Ny oppdatert ISA 315. NKRF - Kontroll og revisjon i kommunene. <https://www.nkrf.no/nyheter/2020/06/30/ny-oppdatert-isa-315>
- Palmrose, Z.-V. (1986). Audit fees and auditor size: Further evidence. *Journal of Accounting Research*, 97-110.
- Raghunandan, K., Read, W. J., & Whisenant, J. S. (2003). Initial evidence on the association between nonaudit fees and restated financial statements. *Accounting Horizons*, 17(3), 223-234.
- Rayamajhi, D.B. & Iqbal, D. (2018). *Hvilke muligheter og utfordringer vil revisor stå overfor ved å ta i bruk Big Data-analyser til innhenting av*

revisjonsbevis? [Masteroppgave, Handelshøyskolen BI]. BI Open.

<https://biopen.bi.no/bi-xmlui/handle/11250/2578328>

- Richardson, V.J., and Vernon, M.W. 2021. Act or Be Acted Upon: Revolutionizing Accounting Curriculums with Data Analytics. *Accounting Horizons*, 35(2): 129-144. <https://www-webofscience-com.ezproxy.library.bi.no/wos/woscc/full-record/WOS:000673925200007>
- Richins, G, Stapleton, A, Stratopoulus, T & Wong, C. (2017). Big Data Analytics: Opportunity or Threat for the Accounting Profession? *Journal of Information Systems*, 31(3), 63-79. <https://doi.org/10.2308/isys-51805>
- Saunders M.N.K., Lewis, P. & Thornhill, A. (2016). *Research Methods for Business Students* (7.utg.). Pearson. <https://ebookcentral-proquest-com>
- Solvang, H.C. & Skjerve, W.E. (2018). *Revisjonskvalitet og teameffektivitet – en kvantitativ studie av norske revisjonsteam* [Masteroppgave, Handelshøyskolen BI]. BI Open. <https://biopen.bi.no/bi-xmlui/handle/11250/2578643>
- Sormunen, N., Jeppesen, K. K., Sundgren, S., & Svanström, T. (2013). Harmonisation of Audit Practice: Empirical Evidence from Going Concern Reporting in the Nordic Countries. *International journal of auditing*, 17(3), 308-326.
- Stenheim, T. & Madsen, D.Ø. (2014). Praktisk økonomi & finans. *Forsiktig regnskapsrapportering - hva og hvorfor?* 30(4), 356-366. <https://doi-org.ezproxy.library.bi.no/10.18261/ISSN1504-2871-2014-04-08>
- Store norske leksikon. (2021a). *Kvantitativ metode*. Retrieved 2021-11-12, from https://snl.no/kvantitativ_metode
- Sundgren, S., & Svanström, T. (2013). Audit office size, audit quality and audit pricing: evidence from small-and medium-sized enterprises. *Accounting and Business Research*, 43(1), 31-55.
- Tvedt, T. (2012). Revisjonsbevis. *Regnskap & Revisjon*, (8), 41-46. <https://www.revregn.no/asset/pdf/2012/8-41-6.pdf>
- Weber, J., & Willenborg, M. (2003). Do expert informational intermediaries add value? Evidence from auditors in microcap initial public offerings. *Journal of Accounting Research*, 41(4), 681-720.

- Yoon, K., Hoogduin, L. & Zhang, L. (2015). Big Data as Complementary Audit Evidence. *Accounting Horizons*, 29(2), 431-438.

Lover og forskrifter

Revisorloven. (2021). *Lov om revisjon og revisorer* (LOV-2020-11-20-128).

Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2020-11-20-128?q=revisorloven>

Standarder og veiledninger

IAASB. ISA 200 Overordnede mål for den uavhengige revisor og gjennomføringen av en revisjon i samsvar med de internasjonale revisjonsstandardene. 2009. Den norske revisorforening.

IAASB. ISA 210 Inngåelse av avtale om vilkårene for revisjonsoppdraget. 2009. Den norske revisorforeningen.

IAASB. ISA 300 Planlegging av revisjon av et regnskap. 2009. Den norske revisorforeningen.

IAASB. ISA 315 (revidert) Identifisering og vurdering av risikoene for vesentlig feilinformasjon gjennom forståelse av enheten og dens omgivelser. 2009. Den norske revisorforening.

IAASB. ISA 320 Vesentlighet ved planlegging og gjennomføring av en revisjon. 2009. Den norske revisorforening.

IAASB. ISA 330 Revisors håndtering av anslåtte risikoer. 2009. Den norske revisorforening.

IAASB. ISA 500 Revisjonsbevis. 2009. Den norske revisorforening.

IAASB. ISA 520 Analytiske handlinger. 2009. Den norske revisorforening.

IAASB. ISA 530 Stikkprøver i revisjon. 2009. Den norske revisorforening.

IAASB. ISA 700 Konklusjon og rapportering om regnskaper. 2019. Den norske revisorforeningen.

IAASB. ISA 705 Modifikasjoner i konklusjonen i den uavhengige revisors beretning. 2009. Den norske revisorforeningen.

Vedlegg 1

Intervjuguide

Fagavdeling/Statsautorisert revisor

Intro

Formålet med introduksjonen er at informanten skal bli kjent med vår problemstilling og hva vi ønsker å få ut av intervjuet. Det vil bli gitt praktisk informasjon om gjennomføring og om det er greit at vi benytter lydopptak. Vi gir en kort introduksjon av temaet i masteroppgaven og hva vi ønsker å få svar på slik at vi kan sikre at alle har en felles oppfattelse av temaet for intervjuet.

Innledende spørsmål

Her er formålet å få en oversikt over informantens bakgrunn og erfaring. Vi ønsker også å spørre om informantens erfaring rundt bruk av dataanalyser og kunnskap knyttet til digitalisering.

1. Hva er din stilling og hvilken bakgrunn har du? Evt hvor lenge har du jobbet i revisjon og hvor lenge i nåværende revisjonsselskap?
2. Hvordan vil du beskrive ditt ansvarsområde?
3. Hvordan erfaring har du med bruk av dataanalyser og digitalisering av revisjon (For eksempel gjennom fagavdeling, utvikling av digitale verktøy eller IT-revisjon)?
4. Hva tenker du om bruken av ny teknologi i revisjonen? Gi gjerne eksempler på fordeler/ulemper?
5. Hvordan skulle du ha beskrevet en revisjon uten bruk (eller med lite bruk av) av digitale verktøy sammenlignet med en revisjon med mye bruk av digitale verktøy?

Generelle spørsmål

6. Vi vet av erfaring at det utvikles egne revisjonsmetodikker basert på nasjonale og globale krav, er det utviklet en slik digital metodikk hos dere? Gjerne forklar litt rundt dette.
7. Hvordan knyttes denne metodikken opp mot internasjonale standarder?
8. Hvilke risikoer ser dere ved bruk av digital revisjon?
  - a. Hvordan sikres denne risikoen?

9. I hvilken grad mener du de internasjonale standardene er tilpasset digital revisjon? Nevn gjerne noen forskjeller og ev utfordringer med dette.
10. Hvorfor bruke digital revisjon kontra vanlig revisjon? Nevn gjerne noen fordeler/ulemper. Hva er den viktigste driveren?
11. Hvilke potensiale ser du for deg at fremtidens revisjon blir mer og mer digital?

Hoveddel og refleksjonsspørsmål

Formålet her at informanten skal dele sine erfaringer og tanker om temaer slik at vi ikke går glipp av informasjon.

Spørsmål knyttet til revisjonsprosessen og digital revisjon:

- Kan du gi en kort beskrivelse av utviklingen i digital revisjon? Hvor langt mener du vi har kommet i dag? I hvor stor grad benytter dere digital revisjon på dine kunder? Hvorfor benyttes ikke digital revisjon på alle kunder?
- Hvilken innvirkning har den digitale revisjonen på oppdragsvurderingen?
- Hvilke forskjeller har digital revisjon vs tradisjonell revisjon når det kommer til revisjonsstrategi og revisjonsplan?
- Hvordan er risikovurderingsprosessen i digital revisjon?
- Hva er største forskjellen ved gjennomføring av revisjonshandlinger (Test av kontroller og substanshandlinger) ved digital revisjon og tradisjonell revisjon? Hvilke likheter/ulikheter er det? Gi konkrete eksempler.
  - o Er det rom for å utføre andre typer tester ved bruk av digital revisjon?

Revisjonskvalitet

- Hvordan vil du definere revisjonskvalitet ut ifra perspektivet til:
  - o Brukerne av regnskapet
  - o Revisjonsfirmaet
  - o Regulatorne
- Hvilken innvirkning vil digital revisjon ha på revisjonskvalitet og tillit til finansiell rapportering? (for eksempel timebruk, pålitelighet av revisjonen,

håndtering av masterdata og ekspertise/IT-kunnskap) Gi eksempler på hvorfor og på hvilken måte det har en innvirkning.

*(Be respondenten forklare inngående «på hvilken måte», «hvordan», «i hvilken grad eller situasjoner har den større respektive mindre innvirkning». Må få frem hva respondenten legger i revisjonskvalitet. Spørsmålet for brukerne er om det blir høyere presisjon i revisjonsberetningen og høyere kvalitet i årsregnskapet)

- Ved gjennomføring av dataanalyser/digital revisjon, hvilke vurderinger gjøres for å sikre nok revisjonsbevis sett mot den tradisjonelle revisjonen? Når har man innhentet tilstrekkelig revisjonsbevis?

*(Det vi lurer på her er om hvilke vurderinger som gjøres for å innhente nok revisjonsbevis i digital revisjon kontra tradisjonell revisjon)

DnR – Den norske Revisorforeningen

Intro

Formålet med introduksjonen er at informanten skal bli kjent med vår problemstilling og hva vi ønsker å få ut av intervjuet. Det vil bli gitt praktisk informasjon om gjennomføring og om det er greit at vi benytter lydopptak. Vi gir en kort introduksjon av temaet i masteroppgaven og hva vi ønsker å få svar på slik at vi kan sikre at alle har en felles oppfattelse av temaet for intervjuet.

Innledende spørsmål

Her er formålet å få en oversikt over informantens bakgrunn og erfaring. Vi ønsker også å spørre om informantens erfaring rundt bruk av dataanalyser og kunnskap knyttet til digitalisering.

1. Hva er din stilling og hvilken bakgrunn har du? Evt hvor lenge har du jobbet med revisjon?
2. Hvordan vil du beskrive ditt ansvarsområde?
3. Hvordan erfaring har du med bruk av dataanalyser og digitalisering av revisjon (For eksempel gjennom fagavdeling, utvikling av digitale verktøy eller IT-revisjon)?
4. Hva tenker du om bruken av ny teknologi i revisjonen? Gi gjerne eksempler på fordeler/ulemper?
5. Har dere noe oversikt/informasjon om hvor mye digital revisjon blir brukt blant revisjonsselskapene i dag? Er det stor forskjell mellom Big 4/5 og øvrige?

Generelle spørsmål:

- Hva tenker dere om revisjonsselskapenes egne «metodikk»? Er disse godt nok tilpasset de internasjonale standardene?
- Hvilke risikoer ser dere ved bruk av digital revisjon?
  - o Hvordan sikres denne risikoen?
- I hvilken grad mener du de internasjonale standardene er tilpasset digital revisjon? Nevn gjerne noen forskjeller og ev utfordringer med dette.
- Hvorfor bruke digital revisjon kontra vanlig revisjon? Nevn gjerne noen fordeler/ulemper. Hva er den viktigste driveren?

Hoveddel og refleksjonsspørsmål

Formålet her at informanten skal dele sine erfaringer og tanker om temaer slik at vi ikke går glipp av informasjon.

Spørsmål knyttet til revisjonsprosessen og digital revisjon:

- Hvilken innvirkning har den digitale revisjonen på oppdragsvurderingen?
- Hvilke forskjeller har digital revisjon vs tradisjonell revisjon når det kommer til revisjonsstrategi og revisjonsplan?
- Hvordan er risikovurderingsprosessen i digital revisjon kontra tradisjonell?
- Hva er største forskjellen ved gjennomføring av revisjonshandlinger (Test av kontroller og substanshandlinger) ved digital revisjon og tradisjonell revisjon? Hvilke likheter/ulikheter er det?
  - o Er det rom for å utføre andre typer tester ved bruk av digital revisjon?
- Hva er eventuelle utfordringer og fordeler ved bruk av digitale revisjonsverktøy ved innsamling av revisjonsbevis?
  - o Hvordan håndteres ev disse utfordringene?
- I hvilken grad tror du valget av type revisjon (digital og tradisjonell) påvirkes av kundens grad av digitalisering? Gi gjerne konkrete eksempler. (kundens IT-ferdigheter, system, tilgang/uttrekk av data, brukertilganger).

Revisjonskvalitet

- Hvordan vil du definere revisjonskvalitet ut ifra perspektivet til:
  - o Brukerne av regnskapet
  - o Revisjonsfirmaet
  - o Regulatorne
- Hvilken innvirkning vil digital revisjon ha på revisjonskvalitet og tillit til finansiell rapportering? (for eksempel timebruk, pålitelighet av revisjonen, håndtering av masterdata og ekspertise/IT-kunnskap) Gi eksempler på hvorfor og på hvilken måte det har en innvirkning.
- Ved gjennomføring av dataanalyser/digital revisjon, hvilke vurderinger gjøres for å sikre nok revisjonsbevis sett mot den tradisjonelle revisjonen? Når har man innhentet tilstrekkelig revisjonsbevis? (Det vi lurer på her er

om hvilke vurderinger som gjøres for å innhente nok revisjonsbevis i digital revisjon kontra tradisjonell revisjon)

Avsluttende spørsmål

- Er det noe du ønsker å tilføre?
- Ønsker du et sammendrag av intervjuet tilsendt på mail?